

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Ústav speciálněpedagogických studií

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

LENKA JANDOVÁ

**Výuka českého znakového jazyka na školách pro sluchově
postižené**

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci dělala samostatně, pod odborným vedením,
a že jsem použila pouze literaturu, která je uvedena v seznamu literatury.

V Litomyšli dne

.....

Poděkování:

Chtěla bych touto cestou poděkovat svému vedoucímu práce, Mgr. BcA. Pavlu Kučerovi, za důsledné a pravidelné konzultace během roku. Dále bych chtěla jmenovitě vyjádřit své díky Janě Filípkové a Evě Groulíkové za pomoc při sběru dat ve výzkumné části, paní ředitelce Mgr. Haně Abbodové a panu Mgr. Pavlu Pražákovi za vstřícnost a ochotu při získání cenných informací o znakovém jazyce, Mgr. Ludmile Drobné za korekturu této práce a v neposlední řadě svému otci, který mi byl velkým rádcem při realizaci praktické části práce, celé rodině a přáteli, kteří mi byli po celou dobu oporou.

Obsah

ÚVOD.....	- 7 -
I TEORETICKÁ ČÁST	- 9 -
1 VZDĚLÁVÁNÍ OSOB SLUCHOVĚ POSTIŽENÝCH	- 9 -
1.1 Dějiny vzdělávání neslyšících.....	- 9 -
1.2 Legislativní ukotvení vzdělávání sluchově postižených.....	- 11 -
1.3 Komunikační systémy osob se sluchovým postižením.....	- 12 -
1.3.1 Mluvená řeč - auditivně orální komunikační systémy.....	- 12 -
1.3.2 Vizuálně motorické komunikační systémy.....	- 13 -
1.4 Vzdělávací metody.....	- 15 -
1.4.1 Orální přístup.....	- 15 -
1.4.2 Totální komunikace	- 16 -
1.4.3 Bilingvální přístup	- 16 -
2 ZÁKLADNÍ ŠKOLY PRO SLUCHOVĚ POSTIŽENÉ	- 18 -
2.1 Kurikulární dokumenty.....	- 20 -
2.1.1 Národní program vzdělávání	- 20 -
2.1.2 Rámcově vzdělávací program pro základní vzdělávání	- 20 -
2.1.3 Školní vzdělávací program	- 22 -
2.2 Materiály pro výuku znakového jazyka.....	- 22 -
3 ČESKÝ ZNAKOVÝ JAZYK	- 24 -
3.1 Znak - stavební kámen znakového jazyka	- 25 -
3.2 Odlišnost mezi českým jazykem a českým znakovým jazykem	- 25 -
3.3 Lingvistika znakového jazyka v České republice.....	- 26 -
3.4 Jazykové roviny ve znakovém jazyce.....	- 27 -
3.4.1 Fonologická rovina.....	- 27 -
3.4.2 Morfologická rovina.....	- 27 -

3.4.3	Lexikální rovina.....	- 29 -
3.4.4	Syntaktická rovina	- 30 -
3.5	Specifika znakového jazyka.....	- 30 -
3.6	Kultura Neslyšících.....	- 31 -
II PRAKTICKÁ ČÁST		- 32 -
4	VÝZKUM	- 32 -
4.1	Výzkumné metody	- 32 -
4.2	Výsledky dotazníkového šetření	- 33 -
4.3	Shrnutí dotazníkového šetření.....	- 51 -
4.4	Komparace předmětu Český znakový jazyk.....	- 52 -
ZÁVĚR.....		- 58 -
PRAMENY A LITERATURA.....		- 60 -
SEZNAM ZKRATEK		- 64 -
SEZNAM TABULEK A GRAFŮ.....		- 65 -
SEZNAM PŘÍLOH		- 67 -
ANOTACE		

ÚVOD

Hlavním motivem pro zvolení si tohoto tématu bakalářské práce byly jisté sympatie a nalezení záliby ve znakovém jazyce, se kterým jsem se poprvé setkala již na střední škole ve formě nepovinného předmětu. Bohužel vlivem nejrozumnějších okolností jsem se mu však nemohla naplno věnovat, a proto jsem se to rozhodla změnit zde na Univerzitě Palackého v Olomouci. Již druhým rokem navštěvuji kurz znakového jazyka, jenž zaštiťuje Oblastní unie pro neslyšící v Olomouci. Chtěla bych si touto prací své dosavadní vědomosti obohatit a rozšířit.

Ve většině případů si lidé pod znakovým jazykem představují pouze pohyby rukou. Mimiku, která s pohyby a polohami rukou úzce souvisí, si neuvědomují. Často se zapomíná na fakt, že se jedná o plnohodnotný jazyk jako je např. jazyk český či jiný cizí jazyk. Má svou historii, gramatiku a pravidla a postavení ve vzdělávacím rámci pro osoby se sluchovým postižením. Touto prací se budeme snažit osvětlit a přiblížit nejen speciálním pedagogům obecné náležitosti spojené se vzděláváním osob se sluchovým postižením a problematiku znakového jazyka, ale i ostatním pedagogickým pracovníkům, kteří se mohou kdykoliv při své praxi setkat právě s dítětem se sluchovým postižením a nikdy nemohou s jistotou říci, že právě jim se dané informace nebudou jednou v budoucnosti hodit. Zcela jistě tato práce nebude určena pouze pro školské účely, ale bude moci posloužit také jako informační materiál pro všechny, kteří projeví zájem se o této tématice více dozvědět.

Daná práce se bude skládat z teoretické části, která se bude zabývat vzděláváním sluchově postižených. V této části se seznámíme s dějinami a legislativou, ale také s metodami vzdělávání. Druhá stěžejní kapitola bude věnována ryze základním školám pro sluchově postižené, i když v názvu naší práce není přesně vymezen stupeň vzdělávání. Pro naši práci jsme se rozhodli zvolit výše již zmiňovanou základní formu. K těmto krokům nás vedla myšlenka podporována důležitostí, jež je kladena právě na základní vzdělávání. Shledali jsme, že zmapování tohoto stupně vzdělávání je v této práci nutné, protože v životě každého člověka sehrává významnou roli. Je ústředním činitelem při formování budoucí osobnosti žáků. V poslední teoretické kapitole bychom se chtěli věnovat znakovému jazyku. Podrobněji bychom vysvětlili, co to znakový jazyk je a dále osvětlili jeho specifika.

Praktická část této práce bude realizována prostřednictvím dotazníkového šetření. Máme v plánu rozeslat elektronicky i poštovní cestou dotazníky na všechny základní školy pro sluchově postižené v České republice. V dotazníku se zaměříme na námi zvolené téma,

tedy na výuku znakového jazyka. Bude nás především zajímat, jakou metodu dotazovaná škola zvolila pro vzdělávání dětí se sluchovým postižením. Dále pro nás bude podstatné, zda se znakový jazyk učí jako samostatný předmět, či spadá pod jiný vyučovací předmět. V případě kladné odpovědi budeme zkoumat další náležitosti, jako jsou časové dotace, způsob hodnocení, učební pomůcky, připravenost pedagogů, atd.

Cílem této práce je prostudovat dostupné prameny a literaturu o vzdělávání sluchově postižených s důrazem na základní školu. Chtěli bychom se dále dozvědět podnětné a klíčové informace o znakovém jazyce. Ústředním plánem však pro nás bude zjistit, jakou pozici znakový jazyk zaujímá v systému základního vzdělávání pro sluchově postižené.

I TEORETICKÁ ČÁST

1 VZDĚLÁVÁNÍ OSOB SLUCHOVĚ POSTIŽENÝCH

Tuto kapitolu jsme záměrně situovali jako první. Je nutné se na úvod dozvědět více o historii, legislativě, komunikačních prostředcích a v neposlední řadě také o vzdělávacích metodách osob se sluchovým postižením (dále jen SP). Cílem této kapitoly bude dozvědět se, co možná nejvíce informací o vzdělávání osob se SP. Máme zde v úmyslu se znakovým jazykem (dále jen ZNJ) zabírat pouze povrchně, jeho hloubkou a specifikací se chceme zabývat až v kapitolách následujících.

1.1 Dějiny vzdělávání neslyšících

Období starověku se orientovalo na vzdělávání neslyšících v rodinném kruhu. Velmi časté bylo, že dané dítě nepřečkalo ani dětství a zemřelo. Ve starověkém Řecku bylo typické, že tito jedinci byli po naplnění šesti let usmrcováni. Aristoteles svým výrokem směřujícím na neslyšící rozhodl o jejich dalším vzdělávání. Zaujímal názor, že nejsou schopni slyšet od samého počátku, tedy od narození, nemohou si tím pádem ani osvojit řeč. Tím však nechtěl tvrdit, že těmto osobám chybí hlas, nýbrž řeč. Aristoteles byl pokládán za obrovskou a nedotknutelnou autoritu, proto jeho výrok byl pokládán za závazný a obecně platný. (Hrubý, 1999)

Díky sv. Augustinovi se zlepšilo zacházení s neslyšícími. Jako tzv. „otec“ křesťanství se jim s mnohými dalšími snažil ulehčit život. Pokládal ucho za tzv. bránu spasení. Dle jiných literátů sv. Augustin naprosto podporoval ZNJ. Podle jeho mínění znak představoval viditelná slova, s jejichž pomocí mohou neslyšící nabýt víru. (Hrubý, 1999)

Zaměříme-li se na vzdělávání jako takové, hovoříme o něm v souvislosti s 16. stoletím. Aristotelova myšlenka byla překonána až renesančním učencem Roeholfem Huysmanem, který ve svém spise *Inventione Dialectica* vyslovuje názor o člověku, jež od narození neslyšel, a přesto byl schopen porozumět všemu, co bylo napsáno. Daný jedinec své myšlenky interpretoval pouze písemně. Za prvního učitele neslyšících je pokládán Pedro Ponce de Leon. Založil školu pro neslyšící, která byla součástí kláštera sv. Salvátora. V 17. stoletím k význačným postavám patří např. Juan Martin Pablo Bonet, jež se údajně dle Hrubého (1999) pokládá za jediného objevitele metody, za jejíž pomoci naučí němé

mluvit. O svých předchůdcích, na které určitě navazoval a z nichž vycházel, se vůbec nezmiňuje. Neměli bychom také opomenout Jana Ámose Komenského, který se ve svém díle *Vševýchova* zabýval vzděláváním zdravotně postižených lidí. Zastával názor, že dítě musí nejdříve danou věc znát, až poté si k ní může přidat konkrétní slovní spojení. Mezi neopomenutelné osobnosti patří také anglický lékař John Bulwer, George Dalgarno. (Hrubý, 1999)

V 18. století existovala řada významných osobností, ale důležité je zmínit fakt, že vznikají první školy pro neslyšící v Anglii, Francii, atd. O první této instituci hovoříme až v souvislosti s Angličanem Henrym Bakerem, jež založil soukromou školu v Londýně v roce 1720. Vedla jej k tomu skutečnost, že svou hluchou dceru naučil číst, psát, mluvit, a dokonce i odezírat. Jeho učební metody však nejsou známy, velice pečlivě je tajil. Mezi významné školy pro neslyšící se zařadil Skot Thomas Braidwood. Motivací k založení školy mu byl úspěch ve vzdělávání ohluchlých chlapců. V prvopočátku mu finance nedovolily otevřít veřejnou školu. Stáhl se do ústraní a rozhodl, že tajemství výuky bude pouze rodinná záležitost. I přes první neúspěchy mu žáků stále přibývalo, posléze si k sobě přizval spolupracovníka, svého synovce Johna Braidwooda. Školu přemístili do Hackney nedaleko Londýna. Do výuky dále přizval také i dalšího synovce Johna Watsona. Ten po smrti Thomase střežené tajemství prozradil. Vydal knihu o vzdělávání neslyšících. (Hrubý, 1999)

Stěžejní osobou pro vzdělávání 18. století se stal Charles Michal de l' Epée. Shodou náhod a štěstěny se dostal k výuce hluchoněmých dvojčat. Úspěch v jejich vzdělávání mu přineslo nejen slávu, ale i spoustu dalších žáků. Postupem času vznikla také škola. Od roku 1770 zvaná jako Epéeho škola. Následně přejmenována na Národní institut pro neslyšící. Od svých předchůdců se výrazně lišil svými zásadami a metodami např. *a) snažil se poskytnout vzdělání co největšímu počtu neslyšících, b) byl naprosto otevřený a své metody před nikým netajil, c) byl průkopníkem používání znakového jazyka ve vzdělávání neslyšících.* (Hrubý, 1999. s. 103) Po jeho smrti se stává ředitelem dané školy Roch Ambroise Cucuron Sicard, jeho žák. Je první, jež vydal slovník ZNJ. V tomto období proti sobě stojí francouzská a německá metoda. Francouzská se vyznačovala používáním ZNJ a prstovou abecedou, zatímco německá metoda spočívala ve využívání orálního způsobu komunikace. (Hrubý, 1999)

V 19. století začínají první „experimenty“ s integrací neslyšících dětí do škol běžného typu. Johann Baptista Graser si moc dobře uvědomoval, že v německých školách, kde se používala orální metoda, je vše založeno na obrovském drilu. První taková třída byla zřízena v roce 1821. Nakonec jeho snažení nepřineslo úrodu, jak měl původně v plánu,

jelikož běžné školy nebyly schopny těmto dětem poskytnout plnohodnotnou komunikaci ve ZNJ. 19. století můžeme přirovnat k tzv. století oralistů. Hlavním propagátorem orální metody se stal Thomas Arnold. Uvědomil si, že neslyšící před orální komunikací dávají přednost ZNJ. Nelze také opomenout Gallaudetovu univerzitu, jejímž zakladatelem byl Amos Kendall. Roku 1857 Kendalla ponukl Milánský kongres k tomu, aby byl zřízen Kolumbijský institut vzdělávání hluchoněmých a slepých. (Hrubý, 1999)

1.2 Legislativní ukotvení vzdělávání sluchově postižených

Pro tuto podkapitolu jsme prostudovali dostupné zákony a vyhlášky vztahující se k tomuto tématu. Hlavním motivem je seznámení s legislativním ukotvením základního vzdělávání pro děti a žáky se SP. Dalším důležitým bodem bude podrobné prostudování všech náležitostí.

Listina základních práv a svobod. Někdo by se mohl domnívat, že tento dokument s tímto tématem nikterak nesouvisí, opak je však pravdou. Jak jsme již dříve psali, v současné době se neslyšící považují za jazykovou a kulturní menšinu, jež nese označení Neslyšící. Z tohoto důvodu jsme tuto listinu zde uvedli. Dle třetí hlavy, která se nazývá Práva národnostních a etnických menšin, mají tyto osoby dle článku č. 25 právo na vzdělávání v jejich jazyce, tedy ZNJ.

Zákon č. 423/2008 Sb., kterým předseda vlády vyhlašuje úplné znění zákona 155/1998, o znakové řeči a o změně dalších zákonů, jak vyplývá ze změn provedených zákonem č. 384/2008 Sb. ZÁKON o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob. Dle tohoto dokumentu mají neslyšící a hluchoslepé osoby právo zvolit si komunikační systém, který jim bude nejlépe vyhovovat a bude především vyhovovat veškerým jejich potřebám. § 7 hovoří o právu výše zmíněných osob na vzdělání za pomoci komunikačního systému neslyšících a hluchoslepých osob. Na okraj bychom chtěli upozornit, že se v daném zákoně nachází přesná definice a popis českého ZNJ.

Zákon č. 561/2004 Sb. O předškolním, základním, středním a vyšším odborném a jiném vzdělávání. V tomto dokumentu se o dětech, žácích a studentech se speciálními vzdělávacími potřebami hovoří v § 16, kde žák se SP spadá do skupiny osob s tzv. zdravotním postižením. Dále je přesně specifikováno, že děti, žáci a studenti, kteří nemohou vnímat řeč prostřednictvím sluchu, mají právo být bezplatně vzdělávány znakovou řečí. Výše uvedený zákon mění zákon č. 49/2009 Sb.

Vyhláška č. 73/2005 Sb. O vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných. Hlavním motivem této vyhlášky je vymezení vzdělávání zdravotně postižených, kam spadají i děti, žáci a studenti s SP. Jsou využita podpůrná opatření, která v tomto případě znamenají speciální formy, metody, kompenzační, rehabilitační a učební pomůcky, atd. Dále jsou zde vyjmenovány typy speciálních škol. Tuto vyhlášku dále novelizuje vyhláška č. 147/2011 Sb.

Vyhláška č. 62/2007 Sb., která mění vyhlášku č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných. Zde je definováno, kdo je žák s těžkým SP. Dle vyhlášky se jedná o žáka, který má omezené možnosti rozumět mluvené řeči i s využitím kompenzačních pomůcek a zrakové kontroly. Dále je ve vyhlášce velice podrobně a přehledně zpracována tabulka s přesnými počty žáků a pedagogických pracovníků.

Vyhláška č. 72/2005 Sb. O poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních. V tomto dokumentu se přímo nehovoří o základním vzdělávání, ale poradenská zařízení jsou nedílnou součástí i pro základní školy pro SP. Podrobněji je zde rozebráno a popsáno centrum poskytující služby žákům SP. Tuto vyhlášku dále novelizuje vyhláška č. 116/2011 Sb.

1.3 Komunikační systémy osob se sluchovým postižením

Osoby se SP v případě dorozumívání s druhými lidmi, respektive při komunikaci, využívají dva základní komunikační systémy: mluvený jazyk, auditivně orální, a ZNJ, vizuálně motorický, dále prstovou abecedu, atd. V této podkapitole se budeme tomuto tématu blíže věnovat. (Horáková, 2012)

1.3.1 Mluvená řeč - auditivně orální komunikační systémy

Sluch je důležitý smysl člověka, který přináší ústřední informace o všem, co se děje v našem okolí. Napomáhá také tomu, že máme kontrolu nad svým mluveným projevem. Osoby se SP mají s vnímáním sluchových vjemů velké problémy. Chybí jim zpětná sluchová vazba. Mluvenou řeč v její zvukové či grafické podobě je důležité si osvojit obzvláště kvůli komunikaci se slyšící veřejností. Pokud je řeč osob se SP nesrozumitelná, dochází ke špatné integraci a dojde tak k zamezení snadnější interkulturní komunikace. (Horáková, 2012)

Stejně jako slyšící dítě si začíná broukat a žvatlat, tak tomu je i u dítěte neslyšícího. Chybí mu však, jak je již výše uvedeno, zpětná sluchová vazba a náznaky tak postupem času vymizí. Rozvíjení a zdokonalování není již možné. Ústřední roli v osvojení si mluvené řeči hraje logopedická péče. Dnešní metody dosahují výborné úrovně, je možné naučit mluvit každé dítě. Samozřejmě zde má velkou úlohu velikost a stupeň sluchové ztráty, na které závisí i doba logopedické péče. Je důležité si zde uvědomit a mít na paměti, že vše vyžaduje čas. Celé okolí se snaží dítěti pomoci již výše zmíněnou logopedickou péčí nabýt dovednosti a schopnosti v mluvené komunikaci tak, aby posléze bylo schopno se naučit číst s porozuměním, a tím nebyl ohrožen jeho další vývoj a uplatnění v životě. Také nesmíme opomenout fakt, že při komunikaci nejde pouze o mluvu jako takovou, ale také o porozumění. Osoby se SP se často uchylují k odezírání. (Hrubý, 1999)

S odezíráním se nejvíce sekáváme v orální výchově. Pro upřesnění odezírání je přijímání informace zrakovou cestou, tedy sledováním pohybů rtů a současně i mimiky, gest a zapojení zbytků sluchu. Dalo by se říci, že odezírání je schopnost, v některých literaturách označeno jako dar, který se musí dále rozvinout. Ve vyšších ročnících se tato schopnost postupně zhoršuje. Souvisí s růstem slovní zásoby, SP si často u odezírání vypomáhají kontextem. (Hrubý, 1999) Odezírání je dále ovlivněno i zrakem dítěte. Dále i zkušenostmi a psychickou stránkou organismu. Velký vliv mají i fyzikální okolnosti, tedy osvětlení, vzdálenost komunikačních partnerů, atd. (Potměšil, 1999)

1.3.2 Vizuálně motorické komunikační systémy

Jedná se o plnohodnotnou formu komunikace. Již v historii je známo, že si při komunikaci lidé často vypomáhali vizuálně komunikačními prostředky, jako je např. ZNJ. Tato forma komunikace během historie „vytrpěla“ mnoho ústrků a opovržení. Některými jedinci byla naprosto odmítána až zavrhována. Hrubý (1999) vývoj ZNJ ve své publikaci připodobňuje k národnímu obrození českého jazyka.

ZNJ patří mezi základní komunikační systémy neslyšících v České republice (dále jen ČR), jenž ho pokládají za hlavní způsob jejich komunikace. *„Český znakový jazyk je přirozený a plnohodnotný komunikační systém tvořený specifickými vizuálně-pohybovými prostředky, tj. tvary rukou, jejich postavením a pohyby, mimikou, pozicemi hlavy a horní části trupu. Český znakový jazyk má základní atributy jazyka, tj. znakovost, systémovost, dvojí členění, produktivnost, svébytnost a historický rozměr, a je ustálen po stránce lexikální i gramatické.“* (Zákon č. 155/1998 Sb. § 4)

Stavební kámen ZNJ je znak, jenž je složen ze základních prvků. Mezi ně řadíme:

- **Místo** - kde je znak vytvořen, nejlepší místo se nachází před tělem. Je to tzv. neutrální prostor. Dále se znaky mohou ukazovat u hlavy, u obličeje, u boků, atd. nikdy však za tělem.
- **Tvar ruky** - nejběžnější je sedm typů tvarů ruky z nizozemského znakového jazyka.
- **Orientace ruky** - aby byl znak ukázán kompletně a celistvě, záleží také na směru dlaně a prstů např. od těla, k tělu, atd.
- **Pohyb** - má různé varianty: pomalé, rychlé, dlouhé či krátké.
- **Nemanuální část** - do této skupiny je řazeno vše, co se neprovádí pomocí rukou. Tuto nemanuální část lze dále dělit na: výraz obličeje, postoj těla a hlavy, artikulační a mimickou složku. (NSDSK, 1991)

Mezi další vizuálně motorické komunikační systémy patří znakovaná čeština. Na úvod bychom zde chtěli přiblížit, co to znakovaná čeština je. Zákon č. 155/1998 Sb. uvádí: *„Znakovaná čeština využívá gramatické prostředky češtiny, která je současně hlasitě nebo bezhlasně artikulována. Spolu s jednotlivými českými slovy jsou pohybem a postavením rukou ukazovány jednotlivé znaky, převzaté z českého znakového jazyka. Znakovaná čeština v taktilní formě může být využívána jako komunikační systém hluchoslepých osob, které ovládají český jazyk.“* (Zákon č. 155/1998 Sb. § 6)

Znakovaná čeština má své specifické rysy. Jeden z nejdůležitějších je pečlivé dodržování slovosledu české věty. Všechna jednotlivá slova jsou převáděna do znaku. Vše je doplněno o artikulaci hlasitou či tichou. Co se týče znakové zásoby znakové češtiny, čerpá se ze ZNJ a pracuje s dalšími znaky, jež byly vytvořeny uměle, tzv. kalky. Tyto znaky se však používají pouze ve znakové češtině. Dalším podstatným a výrazným znakem je mimika, která neplní gramatickou funkci. Slouží k napomáhání a většímu porozumění sdělované informace. Ve znakové češtině dále rozlišujeme složku manuální a nemanuální, tak jako tomu je ve znakovém jazyce. (Kotvová, Komorná, 2008)

V neposlední řadě je nutné také zmínit prstovou abecedu. Ta na rozdíl od ZNJ neslouží pouze k dorozumívání lidí se sluchovou vadou. Využívá se ústředně pro hláskování nových nebo složitých slov - názvy měst, jmen, atd. Velkou úlohu hraje na školách pro žáky s těžkou sluchovou vadou. Tento komunikační prostředek není pokládán za hlavní či jediný. (Potměšil, 1992) U prstové abecedy rozlišujeme dva druhy: jednoruční

a dvouruční. Dospělí lidé SP preferují dvouruční prstovou abecedu. Využívají ji hlavně v komunikaci se slyšícími jedinci. Znaky představují tiskací písmena českého jazyka. Dětem ve školách je vštěpována jednoruční prstová abeceda. Jejím obrovským kladem je použití pouze jedné ruky a rychlost. (Souralová, 2010)

1.4 Vzdělávací metody

Tato kapitola je pro naši práci velmi důležitá, je nutné se seznámit a následně poznat jednotlivé metody, pomocí nichž se osoby se SP vzdělávali a vzdělávají dodnes. Při zařazování dětí do předškolního, základního či středního vzdělávání hraje pro rodiče dětí významnou roli vzdělávací metoda preferována na dané škole. Dané metody jsou na školách také zařazeny podle toho, jací žáci a s jakým stupněm SP školu navštěvují.

1.4.1 Orální přístup

Ústřední postavení tohoto přístupu má mluvený jazyk slyšících. Hlavním úkolem je co největší možná socializace a přizpůsobení se většinové společnosti. Orální přístup vychází z myšlenky, že osvojení a zvládnutí mluveného jazyka a odezírání vede k úspěšné integraci. (Komorná, 2008)

„Zvládnutí mluveného jazyka je tak chápáno jako základní prostředek pro to, jak se stát nezávislým – například na pomoci tlumočnicka.“ (Komorná, 2008, s. 14) Vše vede ke zlepšení, prohloubení a porozumění kultuře slyšících a pro neslyšící to vede k minimalizaci sociální izolace. Je nutné si uvědomit, že tento přístup je vhodný pouze pro děti, žáky a studenty s lehčí sluchovou vadou či s nedoslýchavostí, zatímco pro děti neslyšící je osvojení a zvládnutí tohoto přístupu velice problematické. (Komorná, 2008)

V prvních zmínkách lze hovořit spíše o filosofii, tak jako tomu bude v případě totální komunikace. Již v historii vzdělávání SP je orální metoda velmi často zmiňována. (Potměšil, 1999)

Časově bychom orální metodu mohli zařadit do období od roku 1880, kdy se konal Milánský kongres učitelů neslyšících, až do 60. let 20. století. V tuto dobu byla výhradně a výlučně používána v Evropě. V Čechách tato metoda byla nařízena až ve 20. letech 20. století. Hlavním úkolem orální metody je nepoužívat a naprosto vynechat veškeré posunky ze vzdělávání neslyšících. Vše je soustředěno na jediné naučit neslyšící mluvit. (Hrubý, 1999)

1.4.2 Totální komunikace

„Pojem totální komunikace zahrnuje široké spektrum aktivit, ale mluvený jazyk, hláskování, znakování a psaný jazyk tvoří její základ.“ (Evans, 2001. s. 57) Totální komunikace je používána ve dvou významech. V prvním bodě je pokládána za filosofii myšlení a ve druhém bodě je chápána jako praktická metoda pro navazování komunikace mezi neslyšícími. Totální komunikace vychází z předpokladu, že slyšící a neslyšící spolu chtějí komunikovat a vzájemně se dorozumívat. Komunikační partneři používají nejrozličnější prostředky, pomocí nichž dochází k vzájemnému porozumění. Dané prostředky se dělí na pomocné a komunikační: prstovou abecedu, mimiku, pantomimu, ukazování, atd. a mluvený jazyk: mluvu, odezírání, psaní a čtení. Patří sem i posunkové systémy a ZNJ. (NSDSK, 1991)

Dále nelze totální komunikaci označit pouze jako vyučovací metodu nebo ji striktně přisuzovat pouze SP, vztahuje se na všechny zdravotně postižené. V totální komunikaci je respektováno tzv. morální právo SP. Pro upřesnění je tzv. kladen důraz na maximální výkon, aby bylo dosaženo optimálního porozumění v komunikačním procesu (situaci). Filosofie totální komunikace staví na ochotě a schopnosti využít dvoustrannou komunikaci. Každá strana plně respektuje druhou. Na počátku uplatňování výše zmíněné metody ve výchově a vyučování byla mluvená řeč doplňována některými znaky. (Potměšil, 1999)

1.4.3 Bilingvální přístup

Tento přístup přesně vychází z jazykových a kulturních specifíků neslyšících a respektuje je. V tomto přístupu je mateřským jazykem neslyšících ZNJ, tj. jazyk, který si tyto děti dokážou osvojit přirozenou cestou. Jazyk slyšících je pojmán v té druhotné rovině, hlavním úkolem je osvojit si čtení a psaní. Vyučovací metoda tohoto přístupu nese název bilingvální. Jedná se o používání dvou jazyků: ZNJ, vizuálně-motorického, a jazyka mluveného, audio-orálního. Pro osoby, jež preferují tento přístup, je velmi důležité osvojit si jazyk neslyšících. Jazyk slyšících, většinové společnosti, není však opomíjen. (Komorná, 2008)

Dříve se domnívalo, že bilingvalismus výrazně ovlivňoval, a to spíše negativně, zdravý rozvoj a intelektuální vývoj dítěte. Byla provedena řada výzkumů, které posléze tuto myšlenku vyvrátily. *„Základním předpokladem pro zavedení bilingválního přístupu ke vzdělávání neslyšících je uznání znakového jazyka jako jazyka plnohodnotného a rovnocenného mluveným jazykům.“* (Jabůrek, 1998, s. 9)

Velký průlom ve vzdělávání SP s sebou přinesl Václav Frost, ředitel Pražského ústavu pro hluchoněmé. Je znám pro tzv. Frostovu kombinovanou metodu, která spočívala ve výuce některých předmětů ve ZNJ a v jiných pouze mluveným jazykem. Hlavní myšlenkou tohoto vzdělávání je harmonický rozvoj dítěte, který však dle Hrubého (1999) nastane tehdy, když dítě dostane plnohodnotný jazyk, co nejdříve to jen jde. V literaturách se dočítáme, že nejlépe do dvou let věku. Je důležité si uvědomit, že ZNJ je jazyk, který dokáže adekvátně rozvinout mozková centra dítěte stejně účinně jako mluvená řeč. Velký klad bilingválního vzdělávání spočívá ve výborné orientaci neslyšícího dítěte ve dvou světech. Na nácvik artikulace není kladen takový důraz, do popředí se však dostává nácvik čtení a psaní. (Hrubý, 1999) Do popředí je dále stavěno porozumění a pochopení kulturních odlišností, dědictví, pochopení historie a hodnotového systému naučení se jinému jazyku a životnímu stylu. (Potměšil, 1999)

2 ZÁKLADNÍ ŠKOLY PRO SLUCHOVĚ POSTIŽENÉ

Děti, žáci a studenti se SP (respektive žáci se zdravotním postižením) mají ve formě vzdělávání dle vyhlášky č. 73/2005 Sb. následující možnosti: individuální a skupinovou integraci, dále možnost vzdělávání na typu školy, která je určená pro určitý druh postižení, v našem případě tedy pro děti, žáky a studenty se SP, anebo je možné vzdělávání uskutečnit nejrůznějšími kombinacemi již zmíněných forem.

Nežli dítě se SP nastoupí do školy, musí být posouzen jeho celkový vývoj. Tyto děti zpravidla nastupují do základních škol pro SP. Často pouze plynule pokračují v rámci jedné budovy do jiného stupně vzdělávání. Dříve tomu bylo jinak, byly rozlišovány školy pro neslyšící, nedoslýchavé, pro žáky se zbytky sluchu. To vše bylo zrušeno v roce 1991. Zavedl se ucelený a jednotný název, tedy školy pro SP. Dnes jednotlivé školní vzdělávací programy (dále jen ŠVP) čerpají z Rámcově vzdělávacího programu (dále jen RVP) pro základní školy. (Horáková, 2012)

Základní školy pro SP mají ve srovnání se základními školami běžného typu ten rozdíl, že mají tzv. přípravnou třídu. Zde si děti prostřednictvím her a nejrozmanitějších činností rozvíjejí veškeré dovednosti, které nabyly v mateřské škole. Ve školních třídách je snížený počet žáků, jak jsme již uváděli v podkapitole legislativního ukotvení. (Horáková, 2012)

Školský zákon č. 561/2004 Sb. § 46 udává, že žák absolvující základní vzdělávání na školách s upravenými vzdělávacími programy, které odsouhlasilo ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy (dále jen MŠMT), může studovat na této škole deset let. První stupeň tvoří první až šestá třída a druhý stupeň sedmá až desátá třída. Dle vyhlášky č. 73/2005 Sb. mají žáci právo a nárok na specifické metody, formy a pomůcky, atd. Škola plní také vůči žákům určité povinnosti. Musí zařazovat předměty speciální péče např. znakový jazyk, logopedickou péči, řečovou výchovu, atd. Žáci, kteří jsou vzděláváni na škole, která je orientována na určité postižení, má mít dle výše uvedené vyhlášky na prvním stupni v dopoledních a odpoledních hodinách nanejvýš pět vyučovacích hodin, na druhém stupni hodiny sčítají maximálně šest vyučovacích hodin v dopoledních i odpoledních hodinách. Počty žáků ve třídě se pohybují minimálně od šesti a maximálně do čtrnácti žáků ve třídě, oddělení a studijní skupině určené pro určitý druh postižení. V případě těžkého postižení se počty liší, jedná se nejméně o čtyři a nejvíce šest žáků ve třídě, atd.

Dle Horákové (in Keblová, 2000) musí být zajištěny určité podmínky ve vzdělávací praxi:

- *„Porozumění a respekt ke kulturním odlišnostem.*
- *Podpora a porozumění kulturnímu dědictví, respektování historie*
- *Vést děti k respektování jiné kultury, chování a hodnotového systému ve vztahu ke kulturním odlišnostem.*
- *Vytváření ovzduší vzájemného respektu a pozitivního vztahu mezi dvěma a více skupinami s výše popsány odlišnostmi.*
- *Přiznat ke vzdělávacímu procesu dospělé neslyšící nejen jako profesionální pracovníky, ale též jako velmi funkční identifikační vzor pro neslyšící děti a jejich rodiče.*
- *Přípravit pedagogy na používání rozličných stylů práce.*
- *Vychovávat budoucí pedagogy k úctě k odlišnostem jazyka, kultury apod.“*
(Horáková, 2012 in Keblová, 2000, s. 83)

V ČR existuje třináct základních škol pro SP. Z celkového počtu se jich sedm nachází v Čechách a šest na Moravě. Dalo by se říci, že jejich rozmístění je rovnoměrné. Podrobnější informace viz Příloha 1.

Při základních školách pro SP je ve většině případů zřízeno speciálně pedagogické centrum (dále jen SPC) pro SP. Dle vyhlášky č. 72/2005 Sb. poskytuje SPC základní služby, které jsou zaměřeny bez rozdílu a druhu postižení a dále služby speciální, které jsou určeny pro určitý druh postižení, při kterém jsou zřízeny. Dané služby, které konkrétně popisuje již výše uvedená vyhláška, poskytuje nejen dětem, žákům a studentům, ale i rodičům, zákonným zástupcům i pedagogickým pracovníkům a všem odborníkům, jež pečují o zdravý fyzický, psychický a sociální vývoj dítěte. Zaměříme-li se přímo na ZNJ, poskytují centra tyto konkrétní služby: výcvik v odezírání, vizuální motorické komunikace, kurzy ZNJ pro zákonné zástupce a pedagogy, zaměřují se také na sluchovou výchovu, atd.

Na vzdělávání a do vzdělávání ve ZNJ v ČR se dále podílejí nejrozličnější neziskové organizace, které se orientují na osoby se SP. Internetové stránky Ruce.cz ve svém článku *Kurzy znakového jazyka. Organizace pořádající kurzy:* jmenují např. Českou komoru tlumočnicků ZNJ, Českou unii pro neslyšící, Pevnost-České centrum ZNJ, Trojrozměr-Brněnské centrum českého ZNJ, Bezhran-Hradecké centrum českého ZNJ, Znakovsky, atd.

2.1 Kurikulární dokumenty

Hrincová (in Bartoňová a Vítková, 2007) uvádí, že v ČR máme systém kurikulárních dokumentů, které zastřešují vzdělávací standardy pro školní kurikulum. Dané dokumenty jsou v našich podmínkách tvořeny na dvou úrovních, státní a školní. Mezi státní dokumenty jsou řazeny Národní program vzdělávání a RVP pro základní vzdělávání, do dokumentů na školní úrovni patří ŠVP, který je klíčový pro tvorbu vzdělávacích plánů a osnov dané školy.

2.1.1 Národní program vzdělávání

Tento významný školský dokument, jehož autorem je MŠMT (2002) se zmiňuje o vzdělávání zdravotně postižených v kapitole II. o předškolním, základním a středním vzdělávání, přesněji v sekci B, jež nese název Specifické problémy stupňů vzdělávání, podkapitola 10. Vzdělávání zdravotně a sociálně znevýhodněných. Nejvíce probíraným tématem je zde školská integrace, jež by zamezila segregaci těchto žáků. Podrobně se zde pracuje s podmínkami, možnostmi a omezeními, jež s sebou integrace přináší.

2.1.2 Rámcově vzdělávací program pro základní vzdělávání

Přesně udává jednotlivé rámce vzdělávání pro jednotlivé etapy: předškolní, základní a střední vzdělávání. Netýká se pouze běžných škol, ale také škol pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami. Jedna kapitola, přesněji část D kapitola 8. Vzdělávání žáků se specifickými vzdělávacími potřebami, konkrétně vymezuje rámec vzdělávání těchto žáků.

Tuto podkapitulu jsme do této práce zařadili pro lepší orientaci v základních školách pro děti a žáky se SP. V RVP (2007) jsme se dočetli, kdo to žák se specifickými vzdělávacími potřebami je. Vzdělávání těchto žáků dle daného dokumentu hovoří o podnětném prostředí, jež bude dané žáky stimulovat a motivovat. Ve škole bude vytvořené vstřícné a laskavé prostředí, jež povede k růstu jejich vnitřního potenciálu, dále je povede k celoživotnímu učení a následně k pracovnímu uplatnění, sociální integraci.

Vztah k jazyku a jeho uplatnění v praxi spadá do tzv. komunikativních kompetencí, jež tvoří spolu s kompetencí k učení, k řešení problémů, sociální a personální, občanské a pracovní klíčové kompetence. Pro naše účely je nutné zmínit také jazykové kompetence, které úzce souvisejí s již zmíněnými kompetencemi komunikativními. Z toho dále pramení, že dítě by mělo být schopno diskutovat, obhájit svůj názor, zapojit argumentaci. Jazykové

kompetence jsou dále vkomponovány do předmětu český jazyk a literatura. Kolektiv autorů se dále v RVP zabývá kulturou, což spočívá v reprodukci textů, různých promluv, příjmu informací, jazykových sdělení, schopnosti zpracovávat dané informace. Pochopení existence jazyka a určitá míra jeho uvědomění hraje významnou roli z hlediska formativního procesu. Edukace je splněna propojením informativní a formativní složky. Dalším důležitým momentem, kdy si jedinec uvědomí existenci národního jazyka, je doba, kdy se začíná učit cizí jazyk. (Potměšil, 2010)

RVP (2007) dále přesněji vymezuje vzdělávací oblasti. V našem případě se podrobněji budeme zabývat oblastí Jazyk a jazyková komunikace a doplňujícími vzdělávacími obory. V prvním případě tato oblast zaujímá významné místo ve výchovně vzdělávacím procesu. Jazykové vyučování vede jedince k tomu, aby si osvojil vědomosti a dovednosti v oblasti jazyka natolik, aby byl schopen je použít a uplatnit v reálném životě. Do této oboru patří Český jazyk a literatura, Cizí jazyk a Další cizí jazyk. Český jazyk a literatura mají dále své dílčí složky, které k němu neodmyslitelně náleží Komunikační a slohová výchova, Jazyková výchova a Literární výchova. Ve výuce však tyto složky nejsou direktivně rozděleny, dochází ke vzájemnému prolínání a promítání.

Co se týče oboru Cizího jazyka a Dalšího cizího jazyka je kladen důraz především na překonávání jazykových bariér. Prostřednictvím jiného jazyka se žáci mají učit komunikovat i s lidmi hovořícími jiným jazykem než je mateřský jazyk daných žáků. Vše je směřováno ke vzájemné toleranci a respektu. Prostřednictvím výuky cizího jazyka se jedinci zdokonalují jak po stránce osobnostní, tak i po stránce profesní. Cílem této vzdělávací oblasti je pochopení jazyka se všemi jeho historickými jevy a aspekty, pojmání jazyka jako důležitého činitele při tvorbě národního společenství. Dále osvojení si jazyka jako mezního prostředníka k získání a předávání informací. Tato oblast dále jedince vede ke zvládnutí projevu na veřejnosti a vyjádření svých myšlenek, pocitů a postojů. (RVP, 2007)

Z informací o vzdělávacích metodách z první kapitoly a z RVP vyplývá, že je důležité si uvědomit, zda daná škola preferuje ZNJ, myslíme tím tedy bilingvální přístup. V tomto případě bude čeština na místě druhém, tedy bude mít status „cizího jazyka“ a dalšími cizími jazyky budou např. angličtina, němčina, atd. Jestli však škola bude upřednostňovat orální přístup, bude na prvním místě čeština. Ale ani zde by se nemělo na ZNJ zcela zanevřít. Měl by mít pozici cizího jazyka, prostřednictvím něhož budou žáci seznamováni s jeho specifiky, gramatikou, legislativou, atd. a samozřejmě i zde bude zařazen další cizí jazyk. (Potměšil, 2010)

„Uvědomění si jazyka, odlišností mezi jazyky a to vše ve světle kultury a kulturních odlišností jako by vyžadovalo specifický přístup pedagogů ve školách, kde jsou žáci s vadami sluchu, a tedy jasnými tendencemi směřování ke znakovému jazyku.“ (Potměšil, 2010. s. 77)

2.1.3 Školní vzdělávací program

Dle úplného znění školského zákona, které nabylo platnost 2. 9. 2008, musí každá škola, a to včetně škol pro žáky se SP, vypracovat vlastní vzdělávací program. ŠVP vychází z RVP pro základní školy, udává časový harmonogram daných předmětů, formy a metody vzdělávání, atd. Zákon č. 561/2004 Sb. jasně udává významná specifika ŠVP. Základní školy pro SP mají různé možnosti při vzdělávání žáků. Jednou možností je postupovat dle vlastního ŠVP, nebo mohou realizovat výuku dle již existujících ŠVP běžných škol, nebo postupují podle učebních osnov a plánů přímo určených pro žáky se SP.

V literaturách se můžeme někdy setkat s názory, že učební osnovy a plány pro SP jsou ve srovnání s učebními plány a osnovami běžných škol chudší. Vše je však v kompetencích dané školy. Velkou míru v tvorbě ŠVP hraje také role rozmanitosti SP jednotlivých žáků, kteří školu navštěvují. Dítě neslyšící a dítě s kochleárním implantátem potřebují jinou míru individuální péče a přístupu a na to je nutné brát zřetel. (Hudáková a Okrouhlíková, 2006)

2.2 Materiály pro výuku znakového jazyka

Konec 80. let představuje a zpodobňuje tzv. „znovuobnovení, znovuzrození“ ZNJ. V této době však ČR ve srovnání s jinými zeměmi, kde bylo pro ZNJ vytvořeno takové prostředí, v němž se mohl dále rozvíjet zcela přirozeně, stále zaostává. Přes nejrůznější úskalí však dnes ZNJ v našich podmínkách nabývá stále větší popularity. (Langer, 2004)

Výzkumy jsou stále častější a podrobnější. I přesto však není úplně celistvá literatura, slovníky a další prostředky, jež slouží ke kvalitní výuce ZNJ. Velký vliv na zviditelnění ZNJ měl *Slovník znakové řeči*, vydaný v roce 1988, publikace měla knižní podobu. Autoři daného obrazového slovníku byli Gabrielová, D., Paur, J. a Zeman, J. Již sami autoři jsou si vědomi, že se ZNJ nadále vyvíjí, a proto tento jazyk není zcela úplný. K velmi rozšířeným publikacím, které se zaměřují spíše na začátečníky ve ZNJ, patří učebnice od Růžičkové, M *Učíme se českou znakovou řeč, Znakuj! Znakujeme! Znakujte!, Než půjdeme do školy a Znakování pro každý den*. Langer (2004) uvádí ve svém článku *Vizuální motorické komunikační systémy – aktuální učební*

pomůcky pro rozšiřování znakové zásoby názor, že negativem těchto publikací je vysoká pořizovací cena a zaměření se na děti především předškolního věku. Další publikace, které se však od předešlých liší tím, že se zabývají praktickou stránkou ZNJ a jsou určeny spíše pro jedince, jež se ZNJ podrobněji zabývají, nežli, začátečníkům, je *Všeobecný slovník českého znakového jazyka A-N*. a *Všeobecný slovník českého znakového jazyka O-Ž*. od Potměšila, M. Další možnost setkat se s tzv. tištěnou podobou výuky ZNJ se nachází v časopisu pro SP GONG. Dále Langer, 2004 přichází s myšlenkou nevhodnosti knižní podstaty slovníku ZNJ právě kvůli záznamu daného znaku, vše je vyjádřeno jednou fotografií doprovázenou směrovými šipkami. Mimika, rozsah pohybu atd. zde nejsou vyjádřeny. Výhoda publikace spočívá v přesnosti, k jejímu použití nemusí být jedinec nikde přihlášen a nemusí k tomu využívat další zařízení. (Langer, 2004)

S postupným rozvojem techniky dochází k přecházení k videokazetám. Začátek 90. let je spojen se vznikem prvních videokazet výukového charakteru. Nemůžeme říci s určitostí, že hned, ale po čase, se tyto videokazety staly součástí školských zařízení určených pro vzdělávání dětí se SP i domácností. Velká výhoda videonahrávky spočívala v zachycení a zobrazení průběhu vytvoření znaků se všemi jeho náležitostmi a specifiky. Vše má však i svou negativní podobu, a to především v nutnosti mít dané zařízení pro přehrání videokazety a poškozování pásky opětovným přehráváním. Dnes se však při výuce ZNJ často setkáváme s CD. V nynější společnosti je téměř každá domácnost vybavená počítačem, kde se dané CD dá snadno přehrát. Můžeme se setkat např. s vícedílnými CD, která jsou utvořena podle abecedy. Zde vyvstává problém neustálého měnění CD dle naší potřeby př. od Buberleho, V. Gůry, T., a Ptáčka, V. čtyřdílný *Český slovník znakového jazyka, Kurz české znakové řeči* (1. 2. 3. 4. lekce). Autorem je Unie neslyšících Brno, 2002. atd. (Langer, 2004)

3 ČESKÝ ZNAKOVÝ JAZYK

Neslyšícím bylo umožněno se vzdělávat ve 2. polovině 18. století. V tomto období byly zřizovány ústavy pro hluchoněmé, kde jim byl dán prostor pro komunikaci. Tyto ústavy spadaly pod církve. Mniši využívali ZNJ, jelikož byli zasvěceni mlčením. Na konci 19. století začalo docházet ke zpochybňování úlohy ZNJ. Postupem času docházelo k rozvíjení techniky, kterou byli lidé naprosto okouzleni. Lidé nabyli dojmu, že člověk může dokázat téměř cokoli. To mělo vliv i na neslyšící jedince, kteří dle této myšlenky se mohli naučit sami mluvit pomocí odezírání od rodičů. Od 50. let nebylo možné na školách využívat ZNJ. Došlo ke střetu mezi „oralisty“ a zastánci ZNJ. Vše však vedlo pouze k tomu, že se jazyk vyvíjel „tajně“ a separovaně, a proto i dnes se můžeme setkat s národními ZNJ a dialekty různých škol. Dnes zaznamenáváme snahu o sjednocení nářečí. Popularita ZNJ stále stoupá. Musíme mít na paměti, že v dnešní době jej nepoužívají pouze neslyšící, ale využívá se např. i při komunikaci s dětmi s poruchou autistického spektra. Orální metoda mnohdy převládá, ale přesto je nutné si uvědomit, že hraje důležitou roli a má své nezastupitelné místo v komunikaci neslyšících. (Růžicková, 1997)

Potměšil (1999) ve své knize *Úvodní stati k výchově a vzdělávání sluchově postižených* uvádí, že ZNJ vznikl hlavně kvůli praktické využitelnosti. Hlavním cílem a úkolem bylo a stále je zlepšení komunikace a dosažení tak maximální srozumitelnosti. „Jedná se o komunikační způsob, který vytváří jakýsi most mezi komunikujícími a vzniká na základě kompromisu při rozhodování pro výchovu orálním způsobem či výchovu pro a ve znakovém jazyce.“ (Potměšil, 1999. s. 24) V raném věku se o znakovém projevu mluví v rámci dorozumění se s okolím světem.

Někdy se můžeme setkat s tvrzením a označením, že ZNJ je mateřským jazykem neslyšících. Nenechme se mýlit, nejde zcela o pravdivý výrok. Souhlasíme s tím, že ZNJ bude zpodobňovat status mateřského jazyka u dětí, jež se s ním setkaly jako s jazykem prvním. Byly vychovávány v prostředí neslyšící rodiny, kdy matka nebo jiná osoba, která byla kompetentní k výchově daného dítěte, využívala právě tento jazyk. Pro ostatní neslyšící však ZNJ představuje jazyk přirozený, pomocí něhož jsou schopni vnímat a dorozumět se s ním. (Souralová, 2010)

Český ZNJ se od českého jazyka liší mnohým. Nejzákladnější odlišností je však to, že je uskutečňován v trojrozměrném prostoru a dále simultánnost. Pro upřesnění se jedná o to, že lze realizovat několik znaků současně. To vše je možné díky nemanuálním prostředkům, které jsou nedílnou součástí ZNJ. Dále má i manuální formu prostředků. (Souralová, 2010)

3.1 Znak - stavební kámen znakového jazyka

Již jsme si několikrát v této práci uváděli, že český ZNJ je jazyk přirozený. Co to však jazyk je, nikoliv. Můžeme jej chápat v užším a širším pojetí. V prvním případě se jedná o systém znaků, jež slouží ke komunikaci lidí, v druhém případě hovoříme o širším záběru termínu jazyk. Do této kategorie spadá jak mluva lidí, tak zvířat, ale i jazyk umění či kultury. Na úvod je také důležité vymezit si, co to znak je. „*V širším pojetí se jedná o znak jako termín sémiotický, v pojetí užším o znak jako jednotku znakového jazyka.*“ (Slánská Bímová, Okrouhlíková, 2008, s. 13)

Zaměříme-li se na znak v sémiotickém pojetí, byl blíže specifikován na počátku 20. století Ferdinandem de Saussurem, který je pokládán za zakladatele moderní lingvistiky. Ve svém díle *Kurz obecné lingvistiky* jasně formuloval jazykový znak a jeho základní vlastnosti: arbitrárnost a dvojí členění. Znak kromě původního objasnění můžeme popsat následovně: „*Znak je NĚCO, co zastupuje něco jiného na základě společné zkušenosti účastníků komunikace.*“ (Slánská Bímová, Okrouhlíková, 2008, s. 14)

Znaky můžeme dále třídit dle vztahu nosiče k tomu, co následně zastupuje na: ikony, indexy a symboly. Ikony ve znakovém jazyce představují lexémy, které jsou artikulací jasně spodobňují konkrétní věci, bytosti, atd. Dalo by se říci, že znak, nosič, je vizuálně podobný objektu. Index lze upřesnit takto, jedná se o situaci, kdy nosič je objektem ovlivněn. Je mezi nimi určitá souvislost. Nemáme jich v přirozených jazycích mnoho. Ve ZNJ se s nimi tak často jako v mluveném jazyce nesetkáváme, ale patří k nim např. znak pro štěstí či otec. (Slánská Bímová, Okrouhlíková, 2008)

3.2 Odlišnost mezi českým jazykem a českým znakovým jazykem

Mezi základní a stěžejní rozdíl si dovoluujeme uvést následující: „*ČZNJ je jazyk vizuálně-motorický, zatímco čeština je jazyk audio-orální.*“ (Slánská Bímová, Okrouhlíková, 2008, s. 56) Další rozdíl spočívá v tzv. **artikulátorech**: v ZNJ se využívá celá horní část těla, do které se počítá i hlava a obličej. V mluveném českém jazyce artikulátory tvoří mluvidla, jež jsou z hlediska velikosti daleko menší. Artikulátory ZNJ jsou dobře viditelné → myslíme tím pohyby v prostoru, zatímco mluvidla produkují zvuk a jsou z velké míry lidskému oku skryty. Kdybychom se zaměřili na **rychlosti produkce znaku a slova** → lze usuzovat, že slovo se vysloví rychleji ve srovnání s ukázáním znaku, tím bychom však vyvedli na svět myšlenku, že ZNJ je pomalejší v produkci. Tomu, aby to tak nebylo, nebo aby se tomu

alespoň trochu zamezilo, slouží simultánnost. „Jednotky ČZNJ mají schopnost vrstvit se na sebe, takže je můžeme produkovat (i vnímat) současně, v jednom časovém okamžiku.“ (Slánská Bímová, Okrouhlíková, 2008, s. 59) Další rozdíl mezi českým jazykem a ZNJ tkví v **prostupnosti kanálu a prostoru** (časově) rozložení. Vizuální kanál disponuje vysokou prostupností, pro vysvětlení tzn., že je schopen za určitý čas přenést více informací než axiální kanál. ZNJ je přenášen multidimenzionálním kanálem. (Slánská Bímová, Okrouhlíková, 2008)

3.3 Lingvistika znakového jazyka v České republice

Počátky jejího rozvoje spadají do období od první poloviny 90. let 20. století. Opoždění mělo i své výhody, a to především v tom, že mělo již na co navazovat, z čeho vycházet a čeho se vyvarovat. Hlavním úkolem této lingvistiky bylo rozhodnout, jakým směrem se bude nadále ubírat, zda se bude orientovat na teorii výzkumu ZNJ, či aplikace. Ze světa se k nám dostávaly nejrůznější zprávy o tom, jak lingvistika postupně mění názory na vzdělávání neslyšících a celkově jej proměňuje. Došlo k těmto skutečnostem: „*Lidská bytost potřebuje jazyk už od raného věku (protože uspokojivý kognitivní, jazykový, neutrální - a také osobnostní a sociální vývoj člověka může být zaručen pouze časným přístupem k jazyku). Potřebuje jazyk smyslově přístupný – a tím jen v případě dětí, které neslyší, takový jazyk, který mohou vidět, tj. jazyk znakový. Právě raná znalost znakového jazyka je (srov. Wilbur, 2004) jediným základem, na něm lze úspěšně vzdělávání neslyšících budovat.*“ (Macurová, 2008, s. 56) Musíme si však uvědomit, že tyto poznatky u nás nebyly vždy plně akceptovány a přijímány.

I teď ve 21. století se často setkáváme s nelingvisty, kteří zaujímají negativní postoj ke ZNJ. Tvrdí, že se jedná o jazyk ve srovnání s českým jazykem stručnější, nemající gramatiku, atd. Tyto postoje a myšlenky pouze posilují o podněcující práci lingvistů, aby dělali stále nové a nové výzkumy a osvětové činnosti. Dalo by se říci, že se řídí heslem: „Nerezignovat!“ V úplných začátcích, jak jsme již výše zmiňovali, se výzkumy ZNJ orientovaly na vypracování notačního systému českého ZNJ, jež souvisel s Institutem pro neslyšící v Berouně. O výzkum ZNJ se zajímala také Federace rodičů a přátel sluchově postižených, zde však nehovoříme v lingvistické úrovni. (Macurová, 2008)

Od 2. poloviny 90. let 20. století se komunikace neslyšících a jejich jazyk studuje např. na Filozofické fakultě Karlovy univerzity v Praze, přesněji v Ústavu českého jazyka a teorie komunikace. Český jazyk pro neslyšící představuje druhý, respektive cizí jazyk,

který je vyučován ve srovnání s jejich jazykem, tedy ZNJ. Tato posloupnost je velmi důležitá, a to především proto, že si dítě ve svém prvořadém jazyce utváří tzv. obecné kompetence, tedy poznatky o tom, jak to ve světě funguje. Dále si vytváří kompetence metajazykové, které jsou klíčové pro osvojení si jazyka druhého, tedy češtiny. (Macurová, 2008)

3.4 Jazykové roviny ve znakovém jazyce

Tuto podkapitolu jsme do této práce zvolili záměrně, chceme si ukázat, že i ZNJ má jednotlivé jazykové roviny jako český jazyk. Následně si ukážeme, čím jsou jazykové roviny ZNJ rozličné. Podrobněji je uvedeme.

3.4.1 Fonologická rovina

Hlavní jednotkou této roviny jsou tzv. fonémy. Jedná se o jednotky, nenesou vlastní význam, ale rozlišit je dokážou. V této rovině se vyskytují minimální páry, jedná se o slova, která se liší pouze jedním fonémem. Ve ZNJ je to oproti českému jazyku trochu složitější. „Znak je tvořen několika menšími (fonologickými) jednotkami artikulovanými současně – pohybem ruky (SIG) v určitém tvaru (DEZ) na určitém místě před tělem nebo na těle (TAB).“ (Servusová, 2008, s. 19) Tak jako tomu je v mluveném jazyce i ve ZNJ se setkáváme s výše uvedenými minimálními páry př. znak pro DIVADLO a znak pro VÁŠNIVÝ se liší fonémem SIG (pohyb). (Servusová, 2008)

3.4.2 Morfologická rovina

Morfém znázorňuje nejmenší jazykovou jednotku nesoucí vlastní význam, tím se liší především od fonémů. Situace ve znakovém jazyce v této rovině je obtížnější ve srovnání s mluveným jazykem. „Problém“ vyvstává s tím, že znak nemůžeme rozdělit na jednotlivé morfémy, ale pouze na fonémy. „Pokud bychom ve znakovém jazyce chtěli hledat podobné nebo stejné jednotky jako jsou morfémy v mluveném jazyce, zjistíme, že takové jednotky je možné vystopovat pouze v několika málo případech. Jako příklad uvádíme některé znaky vyjadřující zápor.“ (Servusová, 2008, s. 22)

Janotová a Řeháková (1990) ve své publikaci: *SURDOPEDIE Komunikace sluchově postižených I.* se podrobněji zabývaly slovními druhy ve ZNJ. Nyní si je podrobněji představíme.

Ohebné slovní druhy: Podstatná jména zde mají ústřední roli, představují tzv. těžiště komunikace. Setkáváme se u nich s odvozováním, se kterým souvisí obohacování slovní zásoby, př. lyže → lyžovat, v obou případech se bude jednat o tentýž znak pro znázornění. Přídavná jména jsou zde často vyjádřena prostřednictvím mimiky, např. u znaku pro dívky. Ve větě zaujímají pozici za podstatnými jmény, jde o zpřesnění a dovysvětlení. Jako zajímavost můžeme zmínit, že svou úlohu mají i přivlastňovací přídavná jména. V souvislosti se zájmeny hovoříme především o osobních, ukazovacích, neurčitých a záporných. Neurčitá se vyjádří složeným znakem př. NĚKDO → KDO + NEVÍM. V případě záporných zájmen se setkáváme se zájmenem NIC. Číslovky mají ve ZNJ velké zastoupení. Hojně se vyskytují základní, řadové a násobné. Slovesa ve znakovém jazyce jsou velice frekventovaným slovním druhem. Můžeme se setkat s tzv. promlčením, př. Kniha je na stole. → KNIHA + STŮL. Časování sloves je vytvářeno složenými tvary. Minulý čas se znázorní následovně. Ukážeme sloveso daným znakem a k tomu přidáme znak pro BYL (dlaní ukazujeme za rameno), podobně to je i s budoucím časem. Rozdíl je však takový, že znak BUDE (pravá ruka s prsty u sebe ukazujeme šikmo vpřed → jakoby do dálky. (Janotová, Řeháková, 1990)

Neohebné slovní druhy ve ZNJ existují, ale nejsou již tak markantní jako ohebné slovní druhy. V případě větší četnosti můžeme hovořit o příslovcích, a to především času, místa a příčiny. S předložkami se často nesetkáváme, využívají se v případě jasnějšího a přesnějšího zkonkretizování. Se spojkami se zde také příliš často nesetkáváme. Citoslovce jsou zpravidla znázorněna a specifikována pomocí mimiky. Částice ve ZNJ nejsou vůbec. (Janotová, Řeháková, 1990)

Pro vyjádření času v českém jazyce máme řadu pravidel a tvarů. ZNJ nemá takto striktně daná pravidla, jelikož se bez nich obejde. I přesto však dokáže čas rozlišovat. Čas je znázorněn na tzv. časových osách. Ty představují pomyslnou osu času ve znakovém prostoru, ve kterém je znak ukazován. Mezi základní časové osy patří:

1. „*Linie zapředu dozadu a zpět, nejčastěji nad ramenem: základní osa pro minulost - budoucnost (např. znaky BUDE, BYLO, ZÍTRA, VČERA)*
2. *Linie vedoucí podél těla nahoru: linie ontogenetického růstu živočichů a rostlin a jejich věku (VYRŮST, DĚTI, MALÝ, VYSOKÝ)*
3. *Linie vedoucí před tělem z jedné strany na druhou (KALENDÁŘ), popř. nad levou paží (před, po).“ (Servusová, 2008, s. 34)*

Dále bychom se chtěli věnovat **vyjádření mnohosti**. Dle Servusové (in Macurová a Petříková, 2004) existují základní způsoby pro tvorbu plurálu v ZNJ. Nejprve máme tzv. opakování artikulace znaku (př. STŮL + STŮL + STŮL). Dále tu máme tzv. přidání klasifikujícího morfému, jež nese význam „mnohosti“ (př. PAMPELIŠKA + PLOCHA). Z dalších možností se jedná např. o opakování artikulace, ale bez vyjádření ve znakovaném prostoru. Využívá se zde nemanuálního komponentu př. nafouklá pravá tvář, v jiném případě se využívá neurčitého klasifikátoru před znakem (př. MOC + VIDLIČKA). Jednou z dalších možností je využívání specifikátoru tvaru a velikosti tzv. „nepříznakově“ a „příznakově.“ Jedná se o to, že je kladen důraz na zřetel k uspořádání předmětů v prostoru či nikoliv. (př. BOTA + pohyb do oblouku), jež znázorňuje jednotlivé boty vedle sebe, další (př. CIBULE + HROMADA), atd.

3.4.3 Lexikální rovina

Tato rovina se orientuje na slovní zásobu jazyka. Skládá se z tzv. lexémů, které mají nejen jednoslovný výraz, ale také slovní spojení. Kdybychom srovnávali mluvený jazyk a ZNJ z hlediska slovní zásoby, jsou rovnocenné jak po stránce kvalitativní, tak kvantitativní. V českém jazyce lexémy řadíme do rovin základní, př. stůl, nadřazení → vycházíme z předchozího příkladu, př. nábytek, podřazené, př. kancelářský stůl. V ZNJ nalezneme znaky obsažené v základní i nadřazené rovině. V případě nadřazené roviny, pokud je to nutné, vyjádří se obvykle artikulací jednoho či dvou znaků ze základní roviny + přidruženým znakem RŮZNÝ. Slovní zásoba je úzce spojena s časem, tak aby přesněji naplňovala veškeré potřeby jazyka, který jej užívá. (Servusová, 2008)

„Nové lexémy se tvoří buď přenesením významu již existujícího slova, vytvořením slova nového, nebo jejich přejmutím z jiného jazyka – pak hovoříme o výpůjčkách.“ (Servusová, 2008, s. 38) Tvorba nových znaků je uskutečňována těmito způsoby: napodobováním, symbolizováním a skládáním. Je však důležité, aby nový znak splňoval určitá omezení, př. fyzická: v tomto smyslu hovoříme o tom, že znak musí být artikulován ve znakovaném prostoru. Dalšími omezeními jsou specifická jazyková omezení. Mezi ně patří podmínka symetrie, zde se orientujeme na dvouruční znaky, a podmínka dominance. V případě přejímání slovní zásoby ve ZNJ se setkáváme s tzv. doslovnými výpůjčkami (kalky) → české slovo je přeloženo znakem, artikulace mluveného slova ústy, hláskováním prstovou abecedou → u neznámých slov. (Servusová, 2008)

3.4.4 Syntaktická rovina

Stavba věty ve ZNJ se naprosto liší od mluveného jazyka. „*Věty znakového jazyka jsou tvořeny na základě zvyklostí, vyplývajících ze zvláštností dorozumívání ve vizuálně pohybovém kódu. Slovosled věty je určován důležitostí jednotlivých větných členů pro porozumění smyslu sdělení.*“ (Janotová, Řeháková, 1990, s. 127) Nejvíce využívané jsou věty holé, přesněji jedno až dvouznakované. Jestliže chceme vytvářet věty rozvité je do popředí stavěn podmět. K podmětu náleží i větné členy, jež jej rozvíjejí. To stejné platí i pro přísudek. Přísudek zde nemusí být vždy sloveso. Musíme mít na paměti, že nejde jako u mluveného slova o rozmanitost a bohatost vyjádření, ale je kladen důraz na přesnost, jednoznačnost. Souvětí, jak jsme již výše uvedli, nejsou příliš častá. Ve většině případů je projev rozdělen do více vět. (Janotová, Řeháková, 1990)

3.5 Specifika znakového jazyka

Poslední část této kapitoly bychom chtěli věnovat specifikám, tedy věcem, které nejsou v českém jazyce viditelné, nebo se se s nimi nemůžeme setkat. Chtěli bychom přiblížit notaci ZNJ, určitý zápis a zaznamenání daného jazyka, a v druhém případě bychom chtěli čtenáře seznámit se specifickými znaky ve ZNJ. Jde o znaky, které výhradně a téměř jedinečně využívá pouze jazyková a kulturní skupina Neslyšících.

ZNJ, jak jsme si již několikrát v této práci uváděli, je vizuálně motorický jazyk, jenž nemá psanou podobu. To však neznamená, že ho nikterak nezachycujeme. V této době moderních technologií není naprosto žádný problém uchovávat data ZNJ např. na fotografiích, dříve na VHS, nyní na CD, DVD, atd. Tyto vymoženosti jsou perfektní, ale vždy budeme mít tendence k zaznamenávání i na papír, tedy v psané podobě. V tomto případě se naskýtají tři alternativy: transkripce glosami, slovní popis a notační systém. Podrobnějším výzkumem českého ZNJ se v roce 1993 začal zabývat Institut pro neslyšící v Berouně. Tvůrkyně notačního systému u nás se jmenuje Alena Macurová, uskutečnila ho v roce 1996. (Okrouhlíková, 2008) Daný systém „*Zachycuje manuální složku znaku z fonetického hlediska a vychází zejména z jedné z modifikací Stokoeho notačního systému, kterou v roce 1984 provedli Mary Brennanová, Martin D. Colville a Lilian K. Lawsonová.*“ (Okrouhlíková, 2008, s. 19)

Specifické znaky ve ZNJ jsou zvláštní skupinou znaků, pro které v českém jazyce nemáme doslovný překlad. Jedná se spíše o jakýsi opis. Zpravidla se vyznačují tím, že v sobě

nesou určitou emoci, ať již pozitivní či negativní. Dále je pro ně typické, že vyjadřují stavy lidské psychiky nebo se orientují na osobní postoje toho, kdo mluví k nějaké určité věci, skutečnosti. Právě z těchto důvodů je posléze velmi obtížné daný znak interpretovat do českého jazyka. V českém ZNJ se s nimi můžeme setkávat velmi často, např. rodilí mluvčí je používají jako jiné znaky, protože jednotlivé specifické znaky znázorňují emoce, vlastní úsudky, atd. Jde hlavně o rychlé, stručné a výstižné vyjádření. Velmi důležitou roli zde zaujímá nemanuální část znaku. Co se týče používání daných znaků v praxi, slyšící osoby, jež užívají český ZNJ, tyto znaky využívají velmi zřídka. Buď je neznají, nebo nevědí, kdy a v jaké situaci je mají přesně použít. (Vysuček, 2008)

3.6 Kultura Neslyšících

Tato kultura je šířena hlavně uvnitř komunity Neslyšících. Kosinová (2008) uvádí, že forma ZNJ nemá psanou podobu a z tohoto důvodu bylo jejich kulturní dědictví šířeno a předáváno pouze v přímém kontaktu jednotlivých členů komunity. Díky vlivu vyspělých moderních technologií je nyní zcela možné kulturní prvky zaznamenávat na různé nosiče př. CD, DVD, dříve na VHS. Je známé, že kultura se předává z generace na generaci. Po většinu času se rozvíjí hlavně v klubech, kde se neslyšící střetávají, předávají si zkušenosti a poznatky.

Dále u nás existují sportovní kluby neslyšících, jako je Český svaz neslyšících sportovců. Neslyšící se také setkávají při různých událostech jako je např. Mezinárodní den neslyšících, Mikulášské setkání, atd. V neposlední řadě také nesmíme opomenout umění neslyšících, které je velmi rozšířené a má svou historii. (Kosinová, 2008)

II PRAKTICKÁ ČÁST

4 VÝZKUM

Praktická část této práce se zabývala, jak název napovídá, výukou českého ZNJ na školách pro SP. Cílem této části práce bylo ZNJ zjistit, jakou pozici ve výuce na základních školách pro SP ZNJ má. Zda se využívá pouze jako jeden z komunikačních prostředků, nebo se vyučuje jako samostatný předmět či je součástí jiného předmětu. Jak je hodnocen, jakou má časovou dotaci, kdo jej vyučuje, atd. Také jsme se chtěli dotknout kultury Neslyšících.

Šetření bylo prováděno na všech základních školách pro SP v ČR. Cílovou skupinu tvořili ředitelé daných škol popřípadě zástupce ředitele. Při praktické části jsme postupovali následovně. V prvopočátku jsme vytvořili dotazník pro dané školy, zjistili jsme veškeré údaje o školách potřebných pro rozeslání dotazníků. Respondenti dotazníky obdrželi v elektronické i poštovní podobě. V případě nutnosti jsme chtěli využít telefonické spojení či osobní dostavení na dané školy. Seznam škol viz Příloha 1.

Časový harmonogram dotazníkového šetření

- září – říjen: formulace dotazníku
- říjen – 1. polovina listopadu: rozeslání dotazníků
- 2. polovina listopadu – 1. polovina března: shromáždění dat a informací
- 2. polovina března: vyhodnocení dotazníkového šetření

4.1 Výzkumné metody

Praktickou část jsme realizovali pomocí explorační metody: dotazníku. Pro danou metodu jsme se rozhodli především kvůli velké vzdálenosti jednotlivých škol, které jsou rozmístěny po celé ČR. Dále svůj podíl na této zvolené metodě sehrála finanční nákladnost spojená s dopravou a časová náročnost.

Dotazník obsahoval 15 otázek viz Příloha 2. Do dotazníku jsme zařadili otázky uzavřeného typu. Ty obsahovaly položky výčtové, kde se podle svého uvážení respondenti rozhodovali i pro více možností odpovědí. Dále jsme využili položky výběrové, kde respondenti vybírali pouze jednu odpověď, anebo položky dichotomické s možnostmi odpovědí ano - ne. Ve většině případů při zvolení odpovědi ano, otázka obsahovala otevřenou

podotázku, která měla sloužit k upřesnění a dovysvětlení. Celkově se jednalo o metodu sběru dat.

Jelikož jsme nedělali dotazníkové šetření na velkém počtu dotazovaných, rozhodli jsme se, že v této práci nebudeme uvádět hypotézy. Jednalo o zmapování situace, ne o zjištění nějakého problematického jevu.

4.2 Výsledky dotazníkového šetření

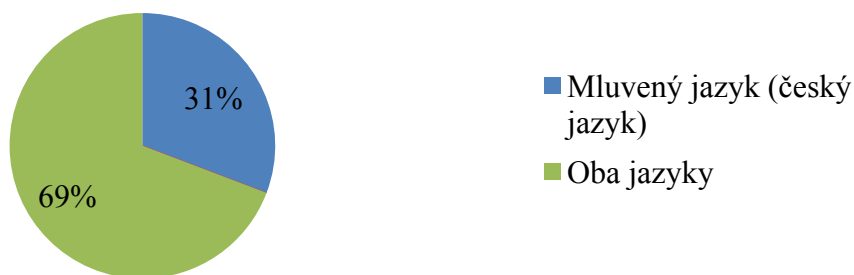
Po seskupení veškerých dat a přes vynaložení značného úsilí, aby výběr odpovědí zahrnoval široký záběr možností, nám respondenti často dopisovali zpřesňující informace, které jim v dotazníku nebyly jasné. Vše jsme se snažili co nejpřesněji dále zakomponovat do výsledků šetření.

Nejprve jsme si zhotovili tabulky pro otázky, informace z jednotlivých dotazníků jsme následně zaznamenávali do tabulek. Pro názvy měst, ve kterých se školy nacházejí, jsme vytvořili zkratky viz Seznam zkratk. V některých případech se nám stalo, že respondenti některou otázku nevyplnili, proto jsme nechali u dané školy volné políčko. Grafy jsme zhotovili pomocí funkcí v programu Microsoft Office Excel 2007. Rozhodli jsme se pro níže uvedený typ grafů, protože jsme je shledali jako přehledný a pro naše účely vyhovující. Všechny grafy zahrnovaly pouze vyplněné informace. Pracovali jsme pouze s daty, které nám respondenti poskytli.

1.	Jaký komunikační prostředek stavíte na vaší škole do popředí (nejvíce se využívá)?												
Odpovědi	Školy v Čechách							Školy na Moravě					
	ČB	LI	PL	HK	PH	PV	PJ	OL	BR	KY	IV	VM	OS
a.	Mluvený jazyk (český jazyk)	1					1			1	1		
b.	ZNJ												
c.	Oba jazyky		1	1	1	1		1	1			1	1

Tabulka č. 1: Komunikační prostředky

Jaký komunikační prostředek stavíte na vaší škole do popředí (nejvíce se využívá)?

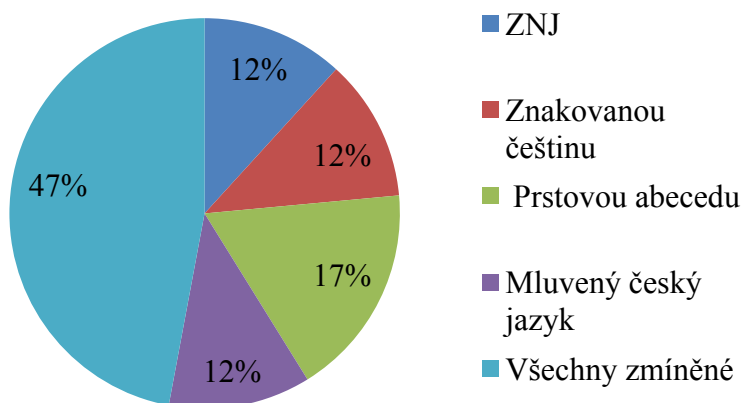
Graf č. 1: Vyhodnocení užitých komunikačních prostředků

V této otázce více jak o polovinu převyšovala procenta s odpovědí: Oba jazyky. ZNJ jako komunikační prostředek neuvedla žádná základní škola pro SP, proto nebyl ani do grafu zahrnut. Bylo patrné, že školy se nezaměřovaly pouze na jeden, nebo druhý jazyk, ale pokládaly oba dva jazyky za rovnocenné komunikační prostředky.

2.	Na vaší škole preferujete/vy sám (a).													
Odpovědi		Školy v Čechách							Školy na Moravě					
		ČB	LI	PL	HK	PH	PV	PJ	OL	BR	KY	IV	VM	OS
a.	ZNJ			1	1									
b.	Znakovanou češtinu			1								1		
c.	Prstovou abecedu				1						1	1		
d.	Mluvený český jazyk				1			1						
e.	Všechny zmíněné	1	1			1	1		1	1			1	1

Tabulka č. 2: Další komunikační prostředky

Na vaší škole preferujete/vy sám (a).

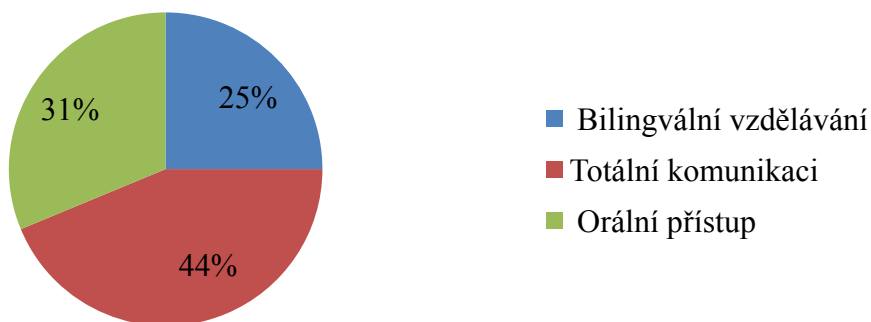
Graf č. 2: Vyhodnocení upřednostněných komunikačních prostředků

Vyhodnocení této otázky nebylo vůbec jednoznačné, žádná z odpovědí nepřesahovala více jak 50%, nejbližší této hodnotě byla odpověď: Všechny zmíněné. Pro naše účely tzn., že v komunikaci se svými žáky školy využívaly rozmanité prostředky komunikace a nejen striktně ZNJ nebo mluvený jazyk. Ostatní výše uvedené odpovědi se velikostně vyrovnávaly.

3.	Jakou metodu vzdělávání využíváte ve vaší škole?												
Odpovědi	Školy v Čechách							Školy na Moravě					
	ČB	LI	PL	HK	PH	PV	PJ	OL	BR	KY	IV	VM	OS
a.	Bilingvální vzdělávání				1	1	1		1				
b.	Totální komunikaci	1	1	1	1			1			1	1	
c.	Orální přístup		1		1		1			1			1

Tabulka č. 3: Vzdělávací metody

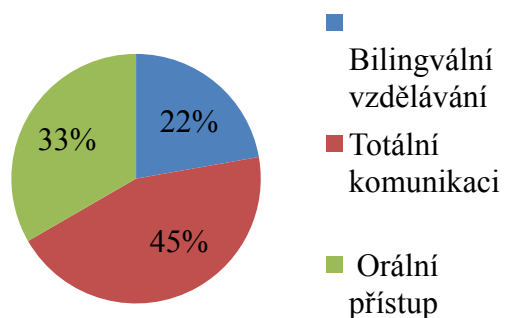
Jakou metodu vzdělávání využíváte ve vaší škole?

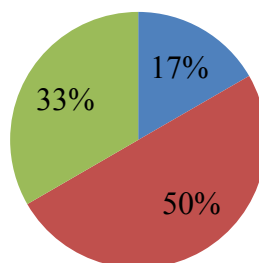
Graf č. 3 a) Vyhodnocení vzdělávacích metod

Záměrem této otázky bylo ZNJ zjistit, jakou vzdělávací metodu na dané škole používaly. Ze šetření jsme zjistili, že v případě totální komunikace se jednalo téměř o polovinu, 44%. Poté následoval orální přístup a třetí příčku obsadila metoda bilingvální. V případě orální a bilingvální metody se rozdíl lišil pouze v 6%, což nebyl takový markantní rozdíl.

Školy v Čechách

Školy na Moravě

Graf č. 3 b): Vzdělávací metody v Čechách

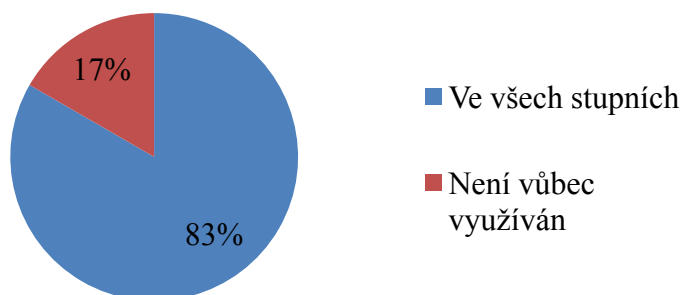
Graf č. 3 c): Vzdělávací metody na Moravě

Z našich údajů jsme dále vytvořili dva navazující grafy. Z našeho šetření vyplynulo, že na základních školách pro SP v Čechách převyšovala totální komunikace, ale nejednalo se zcela o polovinu, chybí 5%. V případě základních škol pro SP na Moravě v 50% vyšla také totální komunikace. Toto podrobnější zkoumání jsme zvolili především kvůli zpřesňujícím informacím, nechtěli jsme údaje z Grafu č. 3 a) zesumarizovat.

4.	Pokud je znakový jazyk na vaší škole využíván ke komunikaci, je součástí výuky na:													
Odpovědi		Školy v Čechách							Školy na Moravě					
		ČB	LI	PL	HK	PH	PV	PJ	OL	BR	KY	IV	VM	OS
a.	I. stupni ZŠ													
b.	II. stupni ZŠ													
c.	Ve všech stupních	1	1	1	1	1	1		1	1			1	1
d.	Není vůbec využíván							1				1		

Tabulka č. 4: ZNJ na vzdělávacích stupních

Pokud je znakový jazyk na vaší škole využíván ke komunikaci, je součástí výuky na:

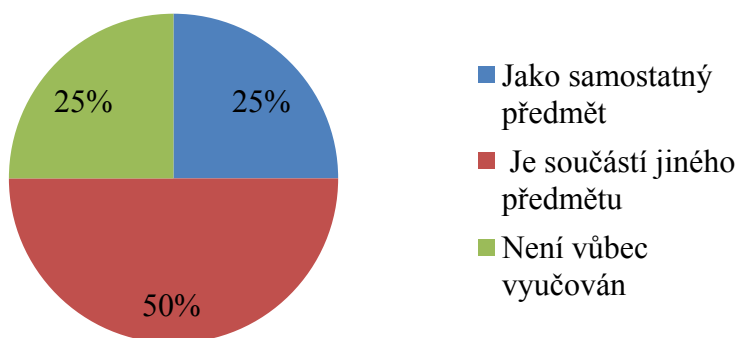
Graf č. 4: Vyhodnocení užití ZNJ na vzdělávacích stupních

V této otázce jsme se zabývali používáním ZNJ na daných školách. Zajímalo nás především na jakých stupních. Vyplynulo nám, že ve $\frac{3}{4}$ případů byl ZNJ využíván na obou stupních základních škol a přibližně v $\frac{1}{4}$ ZNJ nebyl vůbec součástí výuky. Dle našeho mínění bylo důležité, že na školách pro SP byl ZNJ součástí výuky.

5.	Je u vás na škole znakový jazyk vyučován:													
Odpovědi		Školy v Čechách							Školy na Moravě					
		ČB	LI	PL	HK	PH	PV	PJ	OL	BR	KY	IV	VM	OS
a.	Jako samostatný předmět			1	1		1			1				
b.	Je součástí jiného předmětu	1	1	1		1	1		1	1			1	
c.	Není vůbec vyučován							1			1	1		1

Tabulka č. 5 a): Výuka ZNJ

Je u vás na škole znakový jazyk vyučován:

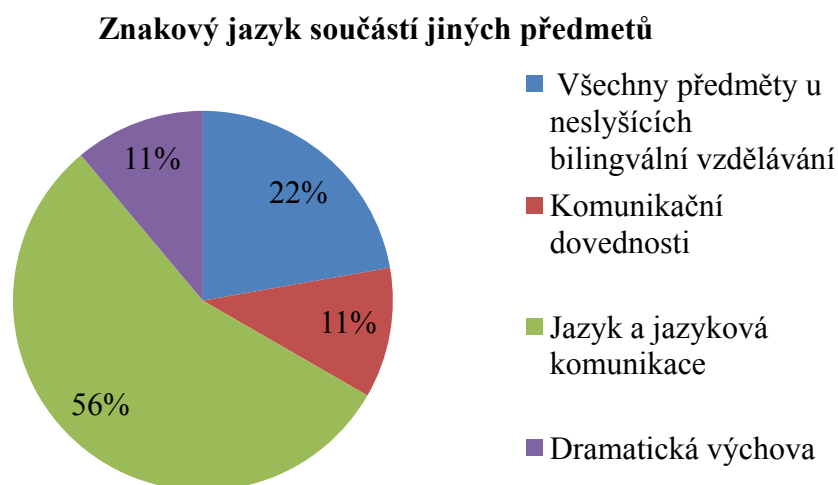

Graf č. 5 a): Vyhodnocení výuky ZNJ

V této otázce jsme se zaměřili přímo na výuku ZNJ, přesněji na ZNJ jako předmět. Z dotazníku nám jasně vycházelo, že v polovině případů byl ZNJ součástí jiného vyučovacího předmětu. V případě ostatních dvou možných odpovědí byly procentuálně vyrovnané. Jako samostatný předmět byl ZNJ vyučován na čtyřech školách: PL, HK, PV a BR.

5.	Znakový jazyk součástí jiných předmětů													
Předměty		Školy v Čechách							Školy na Moravě					
		ČB	LI	PL	HK	PH	PV	PJ	OL	BR	KY	IV	VM	OS
a.	Všechny předměty u neslyšících bilingvální vzdělávání			1			1							
b.	Komunikační dovednosti		1											
c.	Jazyk a jazyková komunikace	1				1	1		1	1				
d.	Dramatická výchova												1	

Tabulka č. 5 b): ZNJ součást jiného předmětu

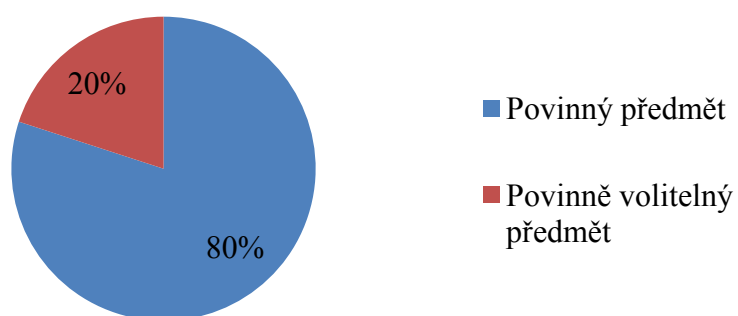
Graf č. 5 b): Vyhodnocení ZNJ v rámci jiného předmětu

Tento graf jsme se rozhodli do práce zakomponovat, protože z předchozího Grafu č. 5 a) jasně vyplývalo, že v případě výuky ZNJ se jednalo v polovině případů o součást jiného předmětu. Zajímalo nás tedy jakého. V našem zkoumání jsme zjistili, že ZNJ spadal převážně do předmětu Jazyk a jazyková komunikace.

6.	Pokud je na vaší škole znakový jazyk vyučován jako samostatný předmět, jedná se o:													
Odpovědi		Školy v Čechách							Školy na Moravě					
		ČB	LI	PL	HK	PH	PV	PJ	OL	BR	KY	IV	VM	OS
a.	Povinný předmět			1	1		1			1				
b.	Povinně volitelný předmět			1										
c.	Nepovinný předmět													

Tabulka č. 6: Míra povinnosti předmětu ZNJ

Pokud je na vaší škole znakový jazyk vyučován jako samostatný předmět, jedná se o:

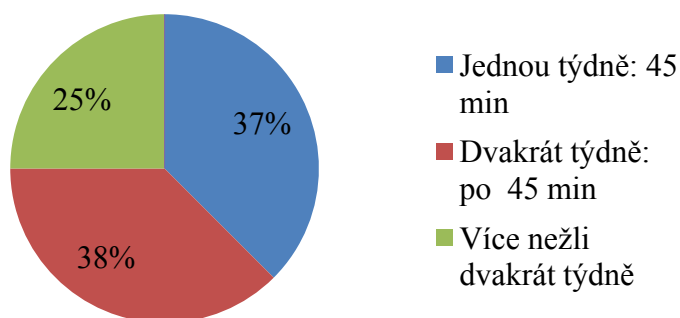
Graf č. 6: Vyhodnocení míry povinnosti předmětu ZNJ

Tato otázka byla zodpovězena v případě, že se na dané škole ZNJ vyučoval jako samostatný předmět. Dále jsme se dozvěděli, že se v každém škole jednalo o povinné předměty s výjimkou PL, kde byl ZNJ také povinně volitelným předmětem.

7.	Pokud se na vaší škole znakový jazyk vyučuje, jakou časovou dotaci tento předmět má?													
Odpovědi		Školy v Čechách							Školy na Moravě					
		ČB	LI	PL	HK	PH	PV	PJ	OL	BR	KY	IV	VM	OS
a.	Jednou týdně: 45 min	1			1					1				
b.	Dvakrát týdně: po 45 min			1	1		1							
c.	Více nežli dvakrát týdně				1	1								

Tabulka č. 7: Časová dotace ZNJ

Pokud se na vaší škole znakový jazyk vyučuje, jakou časovou dotaci tento předmět má?

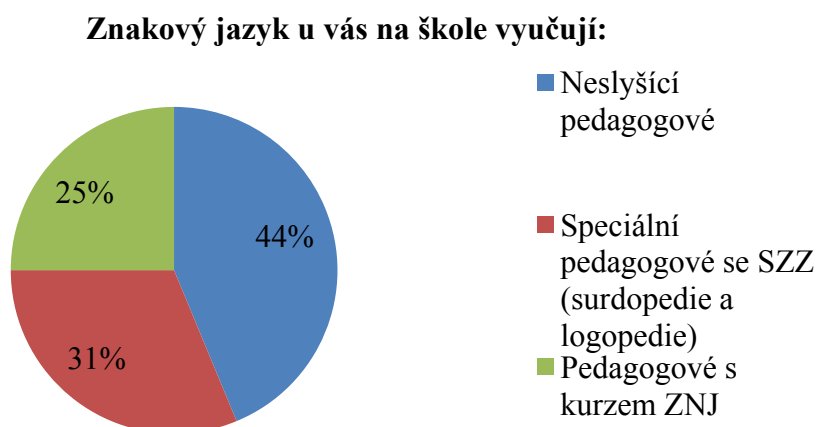

Graf č. 7: Vyhodnocení časové dotace ZNJ

Další otázku jsme zvolili jako zpřesňující informaci. Zaměřili jsme se na časovou dotaci ZNJ, jak často se na dané škole vyučoval. Z šetření nám vyplynulo toto: Jednou týdně 45 min. a Dvakrát týdně 45 min. Odpovědi se lišily pouhým 1%. Pro naše účely bychom mohli shrnout, že tyto dvě odpovědi byly téměř srovnatelné. V případě 25 zbývajících % se jednalo o větší časovou dotaci, než jsme v předchozích případech zvolili. Po prostudování dotazníků jsme mohli zmínit, že se jednalo např. o 4 - 5 hodin týdně.

8.	Znakový jazyk u vás na škole vyučují:													
Odpovědi		Školy v Čechách							Školy na Moravě					
		ČB	LI	PL	HK	PH	PV	PJ	OL	BR	KY	IV	VM	OS
a.	Neslyšící pedagogové	1	1		1		1		1	1			1	
b.	Speciální pedagogové se SZZ z (logopedie a surdopedie)			1		1			1				1	1
c.	Pedagogové s kurzem ZNJ	1		1			1		1					
d.	Tlumočníci ZNJ													

Tabulka č. 8: Pedagogové ZNJ

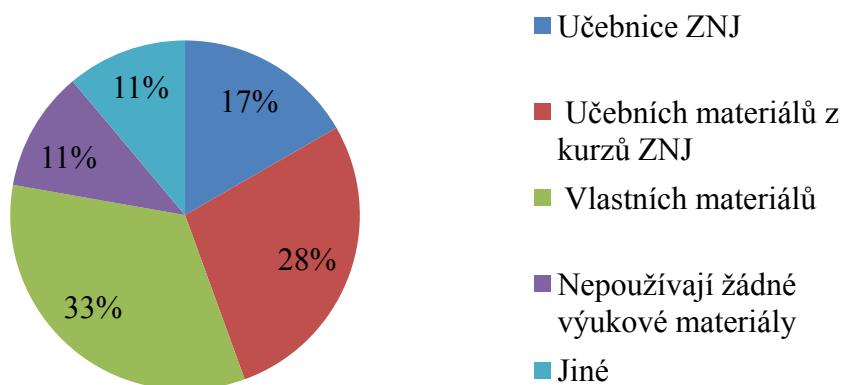
Graf č. 8: Vyhodnocení odbornosti pedagogů ZNJ

Z předchozích otázek jsme se již dozvěděli, jaké postavení ZNJ na daných školách měl, ale zde jsme se zabývali tím, kdo realizoval samotnou výukou ZNJ. Největší procentuální zastoupení měli neslyšící pedagogové, hned poté následovali speciální pedagogové se státní závěrečnou zkouškou (dále jen SZZ) z (logopedie a surdopedie) a třetí místo obsadili pedagogové s kurzem ZNJ. V dotazníku jsme dávali ještě na výběr tlumočníky ZNJ. Tyto dva poslední zmíněné body se v odpovědích neobjevily v žádném případě.

9.	Jestli využíváte znakový jazyk ve výuce, pracují pedagogové podle:													
Odpovědi		Školy v Čechách							Školy na Moravě					
		ČB	LI	PL	HK	PH	PV	PJ	OL	BR	KY	IV	VM	OS
a.	Učebnice ZNJ	1							1				1	
b.	Učebních materiálů z kurzů ZNJ	1	1		1				1				1	
c.	Vlastních materiálů		1		1	1	1			1			1	
d.	Nepoužívají žádné výukové materiály							1						1
e.	Jiné			1						1				

Tabulka č. 9: Materiály pro výuku ZNJ

Jestli využíváte znakový jazyk ve výuce, pracují pedagogové podle:

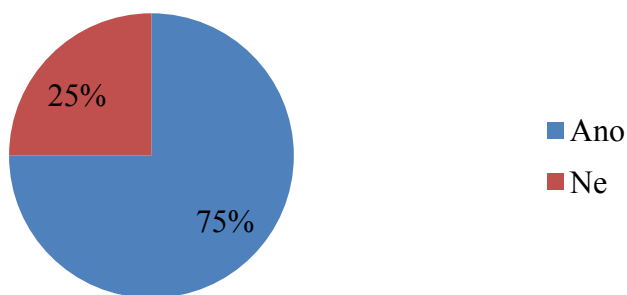
Graf č. 9: Vyhodnocení používaných materiálů ZNJ

Dále nás zajímalo, podle čeho daní pedagogové pracovali. V teoretické části jsme si uvedli některé materiály pro výuku ZNJ. Z výše vytvořeného grafu lze vyčíst, že nejvíce procent získaly vlastní materiály pedagogů, o 5% méně dosáhly učební materiály z kurzů ZNJ. V případě učebnic ZNJ, jsme měli na mysli především publikace od Růžičkové, M. např., *Než půjdeme do školy* nebo *Znakování pro každý den*, atd. nebo také slovníky ZNJ. Srovnatelné procento dosáhly jiné materiály a nepoužívání materiálů k výuce ZNJ.

10.	Používáte ve vaší škole didaktické pomůcky pro rozvoj znakového jazyka?													
Odpovědi		Školy v Čechách							Školy na Moravě					
		ČB	LI	PL	HK	PH	PV	PJ	OL	BR	KY	IV	VM	OS
a.	Ano	1		1	1	1	1		1	1		1	1	
b.	Ne		1					1						1

Tabulka č. 10: Didaktické pomůcky ve výuce ZNJ

Používáte ve vaší škole didaktické pomůcky pro rozvoj znakového jazyka?

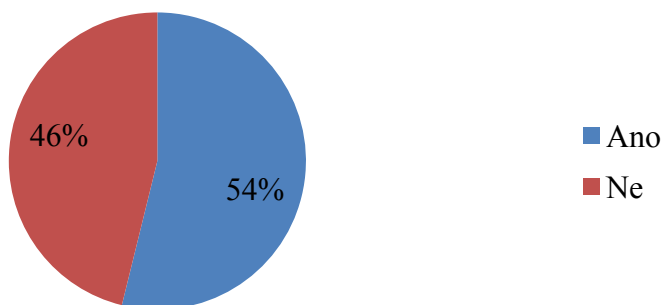
Graf č. 10: Vyhodnocení četnosti didaktických pomůcek ZNJ

Zde nás zajímaly didaktické pomůcky, které podněcují k rozvoji ZNJ. Kladné odpovědi jsme obdrželi od $\frac{3}{4}$ dotazovaných škol, záporně odpověděly pouze tři školy. Tato otázka dále obsahovala v případě odpovědi a. podotázku, ve které nás zajímalo, o jaké didaktické pomůcky se jednalo. Z velké části se objevoval obrazový materiál: tematické obrázky, pexesa, dále DVD, CD, videoukázky, interaktivní tabule, vlastně vytvořené pomůcky, atd.

11.	Pokud na vaší škole aplikujete videoukázky ve výuce, využíváte videa s titulky ve znakovém jazyce?													
Odpovědi		Školy v Čechách							Školy na Moravě					
		ČB	LI	PL	HK	PH	PV	PJ	OL	BR	KY	IV	VM	OS
a.	Ano	1		1	1		1		1	1			1	
b.	Ne		1			1		1			1	1		1

Tabulka č. 11: Videoukázky s tlumočníkem ZNJ

Pokud na vaší škole aplikujete videoukázky ve výuce, využíváte videa s titulky ve znakovém jazyce?

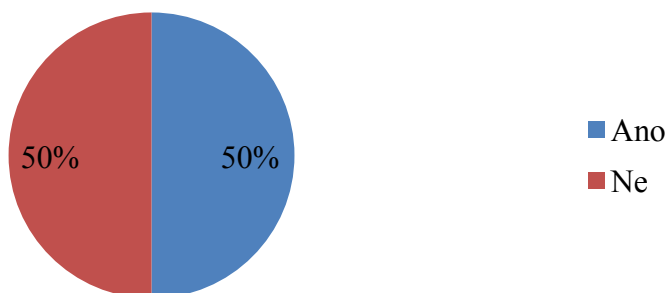
Graf č. 11: Vyhodnocení četnosti videoukázek ve ZNJ

Tato otázka byla čistě informativní. Zajímalo nás, zda žáci měli na škole možnost zhlédnout např. film či seriálový díl s tlumočníkem ZNJ. Dle našeho názoru to k daným školám patří a žáci by měli mít možnost se setkat paralelně s oběma přirozenými jazyky současně. Z grafu bylo vidět, že jsme nemohli říct, že jedna odpověď markantně převyšovala tu druhou. Ano, první odpověď měla 6% nad polovinu, ale záporné odpovědi chybělo pouze 6% do poloviny. Dalo by se říci, že výsledek byl celkem srovnatelný.

12.	Jsou žáci na vaší škole seznamováni s historií, specifikací a gramatikou znakového jazyka a celkově s kulturou Neslyšících?													
Odpovědi		Školy v Čechách							Školy na Moravě					
		ČB	LI	PL	HK	PH	PV	PJ	OL	BR	KY	IV	VM	OS
a.	Ano	1			1	1	1			1			1	
b.	Ne			1				1	1		1	1		1

Tabulka č. 12: Míra seznámení se specifikací ZNJ

**Jsou žáci na vaší škole seznamováni s historií,
specifikací a gramatikou znakového jazyka a celkově s
kulturou Neslyšících?**

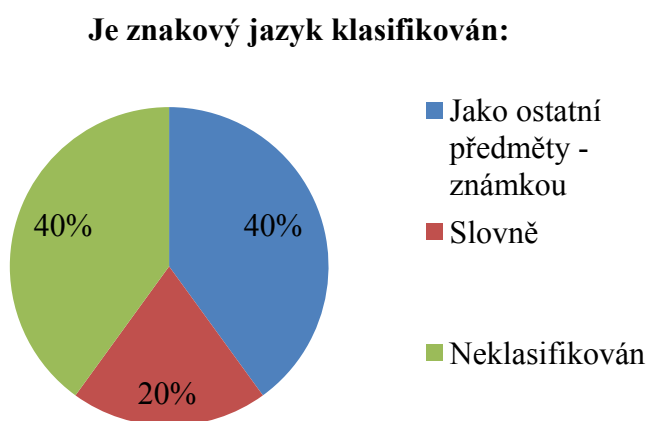

Graf č. 12: Četnost seznámení se specifiky ve ZNJ

Opět jsme se i v této otázce zabývali spíše podrobnostmi týkajícími se kultury Neslyšících. Zajímalo nás, zda se žáci dozvídali o specifikách ve ZNJ, např. o notačním záznamu či specifických znacích, atd. Již to, že daní žáci navštěvují základní školu pro SP, je projevem kultury Neslyšících. Odpovědi na danou otázku byly naprosto a jednoznačně vyrovnané.

13.	Je znakový jazyk klasifikován:													
Odpovědi		Školy v Čechách							Školy na Moravě					
		ČB	LI	PL	HK	PH	PV	PJ	OL	BR	KY	IV	VM	OS
a.	Jako ostatní předměty - známkou				1		1							
b.	Slovně						1							
c.	Neklasifikován		1							1				

Tabulka č. 13: Klasifikace ZNJ

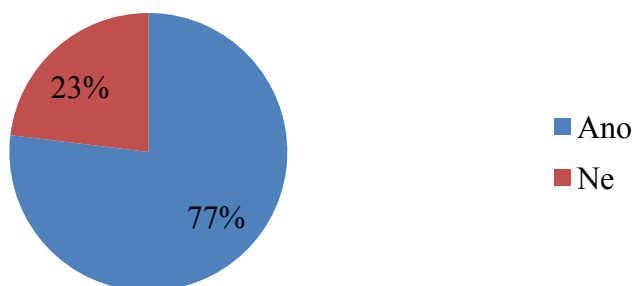
Graf č. 13: Četnost klasifikace ZNJ

Tato otázka byla v našem dotazníkovém šetření poslední, která se přímo zabírala ZNJ. Chtěli jsme vědět, jak byl daný jazyk klasifikován. Z grafu lze vyvodit, že byl ZNJ klasifikován, jako ostatní předměty, známkou ve stejném zastoupení jako neklasifikace ZNJ. Slovní hodnocení se objevilo pouze ve dvou odpovědích. V tomto případě se jednalo spíše o hodnocení u mentálně postižených žáků.

14.	Spolupracuje vaše škola či je v aktivně v kontaktu s určitou organizací pro Neslyšící?													
Odpovědi		Školy v Čechách							Školy na Moravě					
		ČB	LI	PL	HK	PH	PV	PJ	OL	BR	KY	IV	VM	OS
a.	Ano	1		1	1	1	1	1	1	1			1	1
b.	Ne		1								1	1		

Tabulka č. 14: Škola a organizace pro Neslyšící

**Spolupracuje vaše škola či je v aktivně v kontaktu s
určitou organizací pro Neslyšící?**

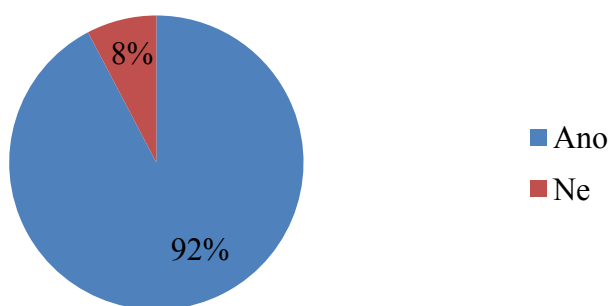
Graf č. 14: Četnost spolupráce škol s organizacemi pro Neslyšící

V této otázce jsme se orientovali na organizace, se kterými školy spolupracovaly. Zajímalo nás to především proto, že ve většině případů dané organizace specializující se na SP často poskytují kurzy ZNJ. Kladná odpověď v této otázce třikrát tolik převýšila zápornou odpověď. Tato otázka opět obsahovala podotázku, v níž jsme se snažili zjistit, s jakými organizacemi školy nejvíce spolupracovaly. Ve většině případů školy zmiňovaly organizace nacházející se v blízkosti dané školy. Mezi často jmenované patřila např. Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, Pevnost, Česká unie neslyšících, Svaz neslyšících a nedoslýchavých, atd.

15.	Odebírá vaše škola určitý časopis pro Neslyšící?													
Odpovědi		Školy v Čechách							Školy na Moravě					
		ČB	LI	PL	HK	PH	PV	PJ	OL	BR	KY	IV	VM	OS
a.	Ano	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1		1	1
b.	Ne											1		

Tabulka č. 15: Časopisy pro Neslyšící

Odebírá vaše škola určitý časopis pro Neslyšící?

Graf č. 15: Četnost odebírání časopisů pro Neslyšící

Tato otázka opět byla pouze orientační, chtěli jsme se dozvědět, zda škola odebírala nějaké periodikum pro Neslyšící. I zde nás zajímalo, o jaké periodikum se jednalo. Téměř každá dotazovaná škola napsala časopis Gong. Dále se objevoval také Info-Zpravodaj. Se zápornou odpovědí jsme se setkali pouze u jedné školy.

4.3 Shrnutí dotazníkového šetření

Na úvod bychom se chtěli zmínit o problémech ve shromáždění informací dotazníkového šetření. V prvotní fázi jsme elektronicky oslovili všechny základní školy pro SP v ČR. Dotazník jsme zasílali přímo na emailovou adresu ředitele nebo školy. Po čase jsme však zjistili, že tato cesta není příliš efektivní. Vyplněné dotazníky se nám vrátily pouze ve čtyřech případech. Dále jsme se rozhodli vyzkoušet poštovní cestu. Nebyli jsme však o moc úspěšnější než v předchozím případě. Navrátily se nám zpět tři dopisy. Dále jsme požádali naše kolegyně, Janu Filípkovou a Evu Groulíkovou, o pomoc při vyplňování dotazníků. Každá kolegyně nám zprostředkovala informace o jedné škole. Pouze jednu školu jsme kvůli časové tísni splnili prostřednictvím telefonického hovoru a zbývající tři jsme osobně navštívili. Spolupráce se školami byla velice obtížná.

Naše dotazníkové šetření, jak jsme již v úvodu této kapitoly předeslali, se orientovalo na výuku ZNJ. Je zcela patrné, že ZNJ na základních školách pro SP zaujímá významné postavení, ať se již jedná o komunikační prostředek, vzdělávací metodu či výukový předmět. Dříve, než jsme přistoupili k samotné bilanci dotazníku, chtěli bychom zpřesnit některé nejasnosti, které by mohly při podrobném prostudování dotazníkového šetření vyvstat na mysl. Jak jsme již na začátku shrnutí psali, pracovali jsme pouze s informacemi, které jsme v dotaznících měli. Pokud nám na otázku neodpověděli všichni respondenti, nemohli jsme objektivně tvrdit např., že prstová abeceda se využívá v 50%, jako další komunikační prostředek na základních školách pro SP. V případě nevyplnění některých otázek jsme mohli vyvozovat závěry pouze z poskytnutých informací. V sedmi otázkách z celého dotazníku jsme se setkali s nevyplněním otázky jedné nebo více škol.

Jestliže jsme shrnuli veškeré informace, mohli jsme vyvodit, že ZNJ spolu s českým jazykem tvoří základní komunikační prostředky téměř všech škol. V rámci preference dalších komunikačních prostředků spolu se všemi zmíněnými viz Tabulka č. 2 tvořil ZNJ téměř polovinu a sám zastával 12%. Ve vzdělávacích metodách na základních školách pro SP v ČR převládala totální komunikace, jejíž součástí byl také ZNJ. Mohli jsme se s ním dále setkat v obou stupních základních škol, kde byl v polovině případů součástí předmětu Jazyk a jazyková komunikace. Pouze u čtyř škol ZNJ měl podobu samostatného vzdělávacího předmětu. Dále byl v 80% povinný, s časovou dotací jednou až dvakrát týdně 45 min. Pedagogové, kteří se zabývali výukou ZNJ, byli téměř v polovině škol neslyšící pedagogové, dále speciální pedagogové se SZZ z (logopedie a surdopedie) a pedagogové z kurzem ZNJ. V rámci výuky pracovali pedagogičtí pracovníci převážně podle vlastních materiálů

a učebních materiálů z kurzů ZNJ. K rozvoji ZNJ dále využívali různé didaktické materiály např. obrázky, pexesa, fotky, videa s tlumočníky ZNJ, atd. Ve škole byli žáci seznamováni s kulturou Neslyšících, se specifickostí ZNJ jen na šesti dotazovaných školách. V neposlední řadě nás také zajímalo, jak byl ZNJ klasifikován. Naprosto srovnatelné hodnoty nám vyplynuly pro hodnocení známkou a žádné neklasifikování. Proto jsme nemohli s určitostí tvrdit, že ZNJ měl svou kolonku např. na vysvědčení. V posledních dvou otázkách jsme se zabývali čistě informativně činnostmi daných škol, tedy zda navazovaly a aktivně spolupracovaly s organizacemi soustředícími se na klientelu s SP, zda tyto školy podporovaly tištěnou formu medií pro Neslyšící. Obě otázky měly téměř ve $\frac{3}{4}$ kladnou odpověď.

Hodnotili jsme také adekvátnost zvolené metody. Dle našeho mínění a uvážení jsme metodu dotazníku zvolili vhodně, i když jsme neprováděli šetření na velkém počtu respondentů, ale pouze na vybraných třinácti základních školách pro SP. Tato metoda by byla lépe vyhodnocena, kdyby spolupráce se školami nebyla tolik obtížná a školy odpovídaly na všechny otázky. Čtenáře mohlo napadnout, proč jsme po zjištění, že nám některé informace v dotazníku od dané školy chyběly, nevyřídili nesrovnalosti telefonickou cestou či osobním kontaktem. Zde jsme museli připustit, že jsme školám byli vděční za poskytnuté informace, i když nebyly někdy kompletní. Uvědomovali jsme si, že školy byly dotazníky zahlceny. Při osobním kontaktu nám bylo sděleno, že si často ředitelé vybírali dotazníky, které jim připadaly zajímavé a nějak atraktivní. Kdybychom však při sběru dat zvolili osobní kontakt s řediteli jednotlivých škol, nestalo by se nám jako u této metody, že některé informace jsme neměli zodpovězeny.

4.4 Komparace předmětu Český znakový jazyk

V této podkapitole jsme se zabývali komparací předmětu Český ZNJ, který byl vyučován pouze na čtyřech základních školách pro SP viz Tabulka č. 5 a). My jsme si vybrali dvě z nich, Základní škola pro SP v BR a Základní školu pro SP v HK. Tyto školy jsme zvolili kvůli velké známosti a významnosti těchto škol, podíl na výběru měla i skutečnost, že jsme chtěli vybrat jednu školu v Čechách a jednu na Moravě. Pro tuto práci nám přišla metoda komparace vhodná, protože přesně navazovala, zpřesňovala a doplňovala naše téma. Při hledání údajů k rozeslání dotazníků jsme zjistili, že na těchto výše zmíněných základních školách pro SP byl ZNJ vyučován jako samostatný předmět, což nás velice zaujalo. Chtěli jsme se o daných předmětech dozvědět více informací. Zajímaly nás především učební osnovy předmětů. Telefonicky jsme se s řediteli a zástupci ředitelů základních škol

pro SP v BR a HK spojili a dohodli jsme si s nimi osobní schůzku. Podrobně jsme prostudovali ŠVP daných škol, konkrétně učební osnovy daného předmětu. Veškeré nejasnosti jsme prokonzultovali s vedením školy a pedagogy, kteří ZNJ vyučovali. Vše jsme si pečlivě zaznamenali, viz Příloha 3 a Příloha 4. Následně jsme se zaměřili nejen na rozdíly, ale také na společné aspekty předmětů.

Oba předměty spadaly do vzdělávací oblasti Jazyk a jazyková komunikace, přesněji do vzdělávacího oboru Český jazyk a ZNJ. Na Základní škole pro SP v HK byl tento vzdělávací obor ještě rozšířen o Cizí jazyk. V první řadě jsme se zaměřili na časové dotace jednotlivých předmětů, které se značně lišily. Na Základní škole pro SP v BR se ZNJ vyučoval jako samostatný předmět s jednou hodinou týdně od IV. do X. třídy. Situace v Základní škole pro SP v HK byla však odlišná, časové dotace ZNJ závisely na typu SP daných žáků. U některých žáků se jednalo o dvě až tři hodiny týdně, ale minimální počet byl jedna hodina za týden od I. třídy. Počet disponibilních hodin se na jednotlivých školách také lišil. Na Základní škole pro SP v BR se jednalo o dvě hodiny týdně na I. stupni a devět hodin týdně na stupni II. V HK byl počet disponibilních hodin třikrát tak velký ve srovnání s BR na I. stupni a o hodinu více na II. stupni.

Po dlouhé úvaze, jak co neobjektivněji vzájemně porovnat tyto dva samostatné vyučovací předměty, jsme se rozhodli vše uskupit do tzv. tematických celků, které byly dle našeho názoru nutné, aby s nimi žáci byli seznámeni. Jednalo se o **dramatizaci**. Zde se děti učily realizovat a přehrávat různé scénky a pohádky. Celek **gramatiky** byl velmi rozsáhlý, spadaly do něho jak slovní druhy, tak i větná skladba. U **komunikačních prostředků** jsme měli na mysli především další prostředky, jež sloužily ke komunikaci se slyšící společností nebo s jedinci nedoslýchavými, atd. **Kultura Neslyšících** do učebních osnov na základní škole pro SP neodmyslitelně patřila. Opět se jednalo o velmi rozsáhlou oblast (literaturu, historii, divadelní soubory Neslyšících, televizní pořady, humor Neslyšících a různé akce určené pro Neslyšící, atd.) **Nonverbální komunikace** zastávala také významnou roli, aby se žák naučil ZNJ, bylo nutné ovládat a pracovat s nemanuální složkou komunikace. Na první pohled by se mohlo zdát, že **práce s videem** do tematických celků přímo nespadala. Podle našeho názoru bylo důležité, aby se žáci s videem naučili pracovat a osvojili si tak strategii jeho užívání. **Specifika ve ZNJ** musela být nutně zahrnuta jako jeden z celků. Bylo třeba, aby je žáci pochopili a uměli rozlišovat např. specifické znaky, které neodmyslitelně ke komunikaci ve ZNJ patří. Dále jsme do této skupiny zařadili porozumění klasifikátorům a inkorporaci. **Tlumočnicka** jsme také zařadili jako samostatné téma. Zastávali jsme názor, že bylo nutné pochopení nezastupitelného a svébytného postavení tlumočnicka ve světě osob

s SP. V neposlední řadě jsme zařadili **znakovou zásobu**, která hrála stěžejní úlohu při osvojení jakéhokoliv jazyka. V našem případě jsme měli na mysli rozvíjení a neustálé narůstání znakové zásoby pomocí nejrůznějších didaktických pomůcek jako je např. pexeso, tematické obrázky, atd.

Abychom si vše ukázali názorně, zhotovili jsme dvě tabulky, do kterých jsme všechny celky vkomponovali. Jednička představovala splnění a nula pravý opak. Každá tabulka se zaměřovala na určitý stupeň základního vzdělávání.

16.	Komparace předmětu Český znakový jazyk		
Zvládnuté učivo za I. stupeň (1. - 6. ročník)		BR	HK
Dramatizace	pohádka, scénka, příběhy	1	1
Gramatika a skladba věty	slovní druhy (podstatná jména - příslovce)	1	1
Komunikační prostředky	prstová abeceda, znakovaná čeština, český jazyk	1	1
Kultura Neslyšících	literatura, časopisy, divadlo, humor, historie	1	1
Nonverbální komunikace	mimika, gesta, postoje, pantomima	1	1
Práce s videem	videonahrávky	0	1
Specifika ZNJ	specifické znaky, klasifikátory, inkorporace, orientace v prostoru	1	1
Tlumočník	seznámení, role a postavení ve společnosti	0	1
Znaková zásoba	popis obrázků, věcí, vlastních zážitků	1	1

Tabulka č. 16: Tematické celky na I. stupni

Z této tabulky jasně vyplývalo, že v těch nejdůležitějších bodech jako byly např. znakovaná zásoba, gramatika ZNJ, specifikace ve ZNJ, atd., se obě školy shodovaly. Jediné odlišení jsme mohli vidět v tematickém celku: Tlumočník a Práce s videem. Na Základní škole pro SP v BR tyto dva celky byly do výuky vkomponovány až na II. stupni. To však neznamenalo, že by po obsahové stránce měly učební osnovy chudší.

Aby nedošlo k celkové mylné sumarizaci, vypíchlí jsme některé rozdíly v jednotlivých ročnících. V **prvním ročníku** se obě školy z větší části shodovaly. Školy se lišily pouze

v některých případech. V BR se zabývali kromě základních určitých číslovek také znaky pro MOC a MÁLO. Hlavní úlohu zde hrála dramatizace pohádek. V HK se naopak v tomto ročníku nejprve soustředili na nácvik správného tvaru a polohy rukou. Již zde byla zařazena gramatika ZNJ (podstatná jména, zájmena a jednoduchá slovesa).

Ve **druhém ročníku** v BR kladli důraz na gramatiku slovesa BÝT a NEBÝT, na tázací zájmena a opět rozvoj dramatizace. V HK byl v gramatice dáván důraz na vyjádření času. Dále byla probírána příslovce. Již zde byli žáci seznamováni s klasifikátory.

Ve **třetím ročníku** v BR byla do popředí stavěna paměť a znaková zásoba, zatímco v HK byla do popředí stavěna nonverbální komunikace, mimika a pantomima, gramatika číslovek do sta, přídavná jména a slovesa. Již v tomto ročníku byli žáci seznámeni s rolí tlumočníka ve společnosti.

Obsahem **čtvrtého ročníku** v BR byla především znaková zásoba pro omluvu a prosbu, názvy osob, zvířat a věcí. V HK se probírala převážně nonverbální komunikace a dramatizace. Již zde se objevovala kultura Neslyšících, např. poezie.

V **pátém ročníku** byla v BR probírána nejvíce gramatika (přivlastňovací zájmena), základní druhy klasifikátorů a dramatizace. V porovnání BR s HK byla v HK nejvíce probírána nonverbální komunikace a v kultuře Neslyšících historie školy. Dále byly rozebírány rozdíly mezi slyšícími a Neslyšícími. Také jsme nemohli zapomenout zmínit práci s videem (sledování pořadů s tlumočnický ZNJ) a v gramatice číslovky do tisíce, zlomky a geometrie.

V **posledním ročníku I. stupně** se v BR vyučovala gramatika přivlastňovacích zájmen a nonverbální komunikace. Zde se žáci učili vyjadřovat svá přání a tužby. V HK byli žáci v rámci kultury Neslyšících obeznámeni s dialekty ve ZNJ, s pořady pro Neslyšící. Dále byli seznámeni s tlumočnictvím pro SP a v gramatice s číslovkami do milionu a slovesným videm. Dále byly žákům demonstrovány rozdíly v ZNJ a znakové češtině.

17.	Komparace předmětu Český znakový jazyk		
Zvládnuté učivo za II. stupeň (7. - 10. ročník)		BR	HK
Dramatizace	pohádka, scénka, příběhy	1	1
Gramatika a skladba věty	slovní druhy (podstatná jména - příslovce)	1	1
Komunikační prostředky	prstová abeceda, znakovaná čeština, český jazyk	1	1
Kultura Neslyšících	literatura, časopisy, divadlo, humor, historie	1	1
Nonverbální komunikace	mimika, gesta, postoje, pantomima	1	1
Práce s videem	videonahrávky	0	1
Specifika ZNJ	specifické znaky, klasifikátory, inkorporace, orientace v prostoru	1	1
Tlumočník	seznámení, role a postavení ve společnosti	1	1
Znaková zásoba	popis obrázků, věcí, vlastních zážitků	1	1

Tabulka č. 17: Tematické celky na II. stupni

Tak jak tomu bylo v tabulce předešlé, také na II. stupni základního vzdělávání se obsahový rámec učiva shodoval se stupněm I. Lišily se pouze v jediné tematické oblasti, a to pouze v práci s videem, které bylo na Základní škole pro SP v HK vkomponováno a klasicky zařazeno do učebních osnov daného předmětu. Museli jsme však brát zřetel na to, že vše bylo vyučováno a probíráno na vyšší úrovni než tomu bylo ve vzdělávacím stupni předešlém.

Opět jsme se jako v předešlém případě zaměřili na odlišnosti v jednotlivých ročnících na námi zkoumaných školách. V **sedmém ročníku** v BR se do popředí dostávala gramatika (druhy číslovek) a větná skladba. Dále byli žáci seznámeni s fonémy. Ve srovnání s HK, kde byla obsahem tohoto ročníku práce s videem a především práce s kamerou, dále znakovaná zásoba a v kultuře Neslyšících (historie Neslyšících, komunita Neslyšících a televizní pořady pro Neslyšící).

V **osmém ročníku** se v BR soustředili na gramatiku, především na slovesa a na syntax. Obsahem kultury Neslyšících byly komiksy. Velký důraz byl kladen na pozornost. V HK byl brán zřetel na rozvoj znakové zásoby (rozhovor a diskuze). Žáci

se učili komunikovat přes tlumočníka. Kultura Neslyšících obsahovala historii výchovy SP. Práce s videem se zaměřovala na videoprogramy.

Devátý ročník se v BR vyznačoval gramatikou, slovníky ve ZNJ a specifickými znaky. V rámci kultury Neslyšících byla probírána poezie a písničky ve ZNJ, mezinárodní ZNJ. Dále bylo realizováno seznámení s tlumočníky. V HK se v kultuře Neslyšících orientovali

na dialekty ve ZNJ, historii ZNJ, na významné osobnosti Neslyšících a jako další byly probírány slohové útvary ve ZNJ.

V rámci **desátého ročníku** v BR byla probírána dramatika pohádek, simultánnost a v kultuře Neslyšících byl vysvětlován význam ZNJ a komunita Neslyšících. V HK byla probírána úloha profesionálního tlumočníka, volba povolání, práce s videem (sestavení pořadu na videonahrávku).

ZÁVĚR

Tato práce se nám stala velkým přínosem pro naše další vzdělání. Naše dosavadní vědomosti a dovednosti se o nové poznatky a informace značně rozšířily. Pro zvolenou tematiku byla velká nabídka pramenů a literatury, které se zabývaly vzděláváním žáků se sluchovým postižením obecně. Hlavním zdrojem se nám však staly publikace od České komory tlumočnicků znakového jazyka. Nápomocny při získávání informací nám dále byly zákony a vyhlášky vztahující se ke vzdělávání nejen osob se sluchovým postižením. Nemohli jsme také opomenout státní a školské kurikulární dokumenty. Jako další prostředek umožňující vyhledávání informací jsme využili i některé internetové odkazy.

Hlavním cílem, jak jsme již uváděli v úvodu této práce, bylo zmapovat pozici znakového jazyka na základních školách pro sluchově postižené. Z našeho dotazníkového šetření jsme zjistili, že znakový jazyk na daných školách měl své nezastupitelné a velmi významné místo. Jako komunikační prostředek jsme jej mohli považovat za značně rozšířený. Spolu s mluveným jazykem tvořily dva rovnocenné jazyky, se kterými se žáci mohli v rámci školy setkat. Ve vzdělávací metodě již znakový jazyk tolik vyhraněnou pozici neměl. Jak vyplynulo z výzkumného šetření, na základních školách pro sluchově postižené převládala totální komunikace, kde znakový jazyk měl svou roli, ale nejednalo se o roli tak důležitou, jako např. u bilingválního přístupu. Znakový jazyk jako vzdělávací předmět byl ve většině případů součástí předmětu Jazyk a jazyková komunikace nebo i jiných předmětů. Jako samostatný předmět se vyskytoval pouze u čtyř škol z celkového počtu. Lektori zabývající se výukou znakového jazyka byli převážně neslyšící pedagogové. Ti ve výuce pracovali podle vlastních a jiných materiálů např. z kurzů znakového jazyka. Didaktické pomůcky, pexesa, obrázky, videa, atd., orientující se na znakový jazyk byly častým jevem na základních školách pro sluchově postižené. Cíl byl v naší práci naplněn.

Na závěr našeho výzkumného prvku se zaměřil na komparaci předmětu Český znakový jazyk na dvou základních školách pro sluchově postižené. Snažili jsme se osvětlit, jaká byla hlavní učební náplň tohoto předmětu a v čem se dané školy lišily. Zjistili jsme, že co se týče obsahového rámce, byly na tom oba předměty srovnatelně. Drobné niance se objevily pouze v jednotlivých ročnících. Po absolvování základní školy však žáci odcházeli do dalšího vzdělávání s nabytými vědomostmi velmi podobného obsahu a rozsahu, což jsme shledali jako vynikající, protože v dalším vzdělávání nebyly mezi žáky markantní rozdíly.

Tato práce by se mohla stát teoretickým základem pro výuku znakového jazyka na jiných základních školách pro sluchově postižené nebo jako podklad např. pro pedagogické

školy různého stupně. Tuto práci by bylo možné rozšířit o výzkum na středních školách pro sluchově postižené. Jednalo by se o popsání situace na tomto stupni vzdělávání a jejím srovnáním se základním vzděláváním. Tato práce se spoluautorce Lence Jandové stala inspirací pro realizaci budoucí diplomové práce, kterou by chtěla zaměřit na didaktické pomůcky pro rozvoj výuky znakového jazyka.

PRAMENY A LITERATURA

EVANS, L. *Totální komunikace (Struktura a strategie)*. Hradec Králové: Pedagogické centrum, 2001, s. 89. ISBN 80-238-7915-4.

HORÁKOVÁ, R. *Sluchové postižení: úvod do surdopedie*. Praha: Portál, 2012, s. 159.

ISBN 978-80-262-0084-0.

HRINCOVÁ, L. *Analýza komunikačních kompetencí žáků a učitelů na základních školách pro žáky se sluchovým postižením v České republice a v Německu*. Brno: Masarykova univerzita, 2011, s. 203. ISBN 978-80-210-5564-3. 4

HRUBÝ, J. *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*. (1 díl, 2 vydání). Praha: Federace rodičů a přátel sluchového postižení, 1999, s. 395.

ISBN 80-7216-096-6.

JABŮREK, J. *Bilingvální vzdělávání neslyšících*. Praha: Septima, 1998, s. 43. ISBN 80-7216-052-4.

JANOTOVÁ, N. ŘEHÁKOVÁ, K. *SURDOPEDIE Komunikace sluchově postižených I*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990, s. 166. ISBN 80-7066-004- X.

KOMORNÁ, M. *Systém vzdělávání osob se sluchovým postižením v ČR a specifika vzdělávacích metod při výuce*. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, 2008, s. 70. ISBN 978-80-87153-60-4.

KOSINOVÁ, B. *Neslyšící jako jazyková a kulturní menšina – kultura neslyšících*. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, 2008, s. 61. ISBN 978-80-87153-94-9.

KOTVOVÁ, M. KOMORNÁ, M. *Praktický kurz znakové češtiny*. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, 2008, s. 86. ISBN 978-80-87218-26- 6.

MACUROVÁ, A. *Dějiny výzkumu znakového jazyka u nás a v zahraničí*. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, 2008, s. 93. ISBN 978-80-87218-00-6.

NSDSK. *Znakový jazyk: Základní kurs*. Praha: Federace rodičů a přátel sluchově postižených, 1991. s. 80.

OKROUHLÍKOVÁ, L. *Notace – zápis českého znakového jazyka*. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, 2008, s. 133. ISBN 978-80-87153-93-2.

POTMĚŠIL, M. *Prstová abeceda*. Praha: FRPSP, 1992. s. 18.

POTMĚŠIL, M. A KOLETIV. *Psychosociální aspekty sluchového postižení*. Brno, Masarykova univerzita, 2010, s. 197. ISBN 978-80-210-5184-3.

POTMĚŠIL, M. *Úvodní stati k výchově a vzdělávání sluchově postižených*. Praha: Fortuna, 1999, s. 69. ISBN 80-7168-744-8.

RŮŽIČKOVÁ, M. *Učíme se českou znakovou řeč. Společná učebnice pro děti předškolního věku a jejich rodiče*. Praha: Septima, 1997, s. 119. ISBN 80-7216-029-X.

SERVUSOVÁ, J. *Kontrastní lingvistika – český jazyk × český znakový jazyk*. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, 2008, s. 77. ISBN 978-80-87218-30-3.

SLÁNSKÁ BÍMOVÁ, P. OKROUHLÍKOVÁ, L. *Rysy přirozených jazyků: Český znakový jazyk jako přirozený jazyk. Lexikografie: Slovníky českého znakového jazyka*. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, 2008, s. 215. ISBN 978-80-87153-91-8.

SOURALOVÁ, E. *Základy surdopedie*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2010, s. 56.

ISBN 978-80-244-2619-8.

VYSUČEK, P. *Specifické znaky v českém znakovém jazyce*. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, 2008, s. 53. ISBN 978-80-87153-54-3.

ZÁKLADNÍ ŠKOLA, BRNO. *Školní vzdělávací program*. 2011.

ZÁKLADNÍ ŠKOLA, HRADEC KRÁLOVÉ. *Školní vzdělávací program*.

INTERNETOVÉ ODKAZY

HUDÁKOVÁ, A. OKROUHLÍKOVÁ, L. *Dítě s vadou sluchu ve speciální škole pro sluchově postižené*. Unie 1-2, 2006. [Online]. [cit. 02. 02. 2013]. Dostupné na WWW: <<http://ruce.cz/clanky/101-dite-s-vadou-sluchu-ve-specialni-skole-pro-sluchove-postizene>>.

LANGER, J. *Vizuálně motorické komunikační systémy – aktuální učební pomůcky pro rozšiřování znakové zásoby*. In *IV. Mezinárodní konference k problematice osob se specifickými potřebami*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004, s. 245-250. ISBN 80-244-0770-1. [Online]. [cit. 23. 02. 2013]. Dostupné na WWW: <<http://www.uss.upol.cz/cz/clenove/profil/langer/clanky/2004-Vizualne.pdf>>.

Listina základních práv a svobod. [Online]. [cit. 03. 05. 2012]. Dostupné na WWW: <<http://www.slu.cz/slu/cz/poradenska-centra/docs/listina-zakladnich-prav-a-svobod>>.

LORM, o. s. *Adresář služeb pro hluchoslepé, pro sluchově a zrakově postižené: Školy pro sluchově postižené*. [Online]. [cit. 07. 11. 2012]. Dostupné na WWW: <<http://www.lorm.cz/cs/hluchoslepi/adresar-sluzeb.php#kategorie-4-6>>.

MATEŘSKÁ ŠKOLA A ZÁKLADNÍ ŠKOLA pro sluchově postižené. *Škola*. [Online]. [cit. 03. 03. 2013]. Dostupné na WWW: <<http://www.zsspbrno.cz/sabl.html>>.

Národní program rozvoje vzdělání v České republice. 2002. [Online]. [cit. 02. 02. 2013]. Dostupné na WWW: <<http://aplikace.msmt.cz/pdf/bilakniha.pdf>>.

Rámcově vzdělávací program pro základní školy. (Verze – 2007). [Online]. [cit. 10. 11. 2012]. Dostupné na WWW: <http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPZV_2007-07.pdf>.

RUCE. CZ. *Kurzy znakového jazyka. Organizace pořádající kurzy*. [Online]. [cit. 18. 01. 2013]. Dostupné na WWW: <<http://ruce.cz/znakovy-jazyk/kurzy>>.

STŘEDNÍ ŠKOLA, ZÁKLADNÍ ŠKOLA, MATEŘSKÁ ŠKOLA. *Základní škola pro sluchově postižené*. [Online]. [cit. 15. 03. 2013]. Dostupné na WWW: <<http://www.neslhc.com/zssp.php>>.

Vyhláška č. 62/2007 Sb., která mění vyhlášku č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných. [Online]. [cit. 03. 05. 2012]. Dostupné na WWW: <<http://www.msmt.cz/dokumenty/vyhlaska-c-62-2007-sb-kterou-se-meni-vyhlaska-c-73-2005-sb-o-vzdelavani-deti-zaku-a-studentu-se-specialnimi-vzdelavacimi-potrebami-a-deti-zaku-a-studentu-mimoradne-nadanych>>.

Vyhláška č. 72/2005 Sb. O poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních. [Online]. [cit. 03. 05. 2012]. Dostupné na WWW: <<http://www.msmt.cz/dokumenty/vyhlaska-c-72-2005-sb-1>>.

Vyhláška č. 73/2005 Sb. O vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných. [Online]. [cit. 03. 05. 2012]. Dostupné na WWW: <<http://www.msmt.cz/dokumenty/vyhlaska-c-73-2005-sb-1>>.

Zákon č. 423/2008 Sb., kterým předseda vlády vyhlašuje úplné znění zákona 155/1998, o znakové řeči a o změně dalších zákonů, jak vyplývá ze změn provedených zákonem č. 384/2008 Sb. ZÁKON o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob. [Online]. [cit. 15. 03. 2013]. Dostupné na WWW: <<http://www.slu.cz/slu/cz/poradenska-centra/docs/zakon-o-znakove-reci>>.

Zákon č. 561/2004 Sb. O předškolním, základním, středním a vyšším odborném a jiném vzdělávání. [Online]. [cit. 03. 05. 2012]. Dostupné na WWW: <<http://www.msmt.cz/dokumenty/novy-skolsky-zakon>>.

SEZNAM ZKRATEK

BR: Brno

ČB: České Budějovice

ČR: Česká republika

HK: Hradec Králové

IV: Ivančice

KY: Kyjov

LI: Liberec

MŠMT: Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy

OL: Olomouc

OS: Ostrava

PH: Praha Holečkova

PJ: Praha Ječná

PL: Plzeň

PV: Praha Výmolova

RVP: Rámcově vzdělávací program

SP: Sluchové postižené, sluchově postižený

SPC: Speciálně pedagogické centrum

SZZ: Státní závěrečná zkouška

ŠVP: Školní vzdělávací program

VM: Valašské Meziříčí

ZNJ : Znakový jazyk

SEZNAM TABULEK A GRAFŮ

Tabulka č. 1: Komunikační prostředky

Tabulka č. 2: Další komunikační prostředky

Tabulka č. 3: Vzdělávací metody

Tabulka č. 4: ZNJ na vzdělávacích stupních

Tabulka č. 5 a): Výuka ZNJ

Tabulka č. 5 b): ZNJ součást jiného předmětu

Tabulka č. 6: Míra povinnosti předmětu ZNJ

Tabulka č. 7: Časová dotace ZNJ

Tabulka č. 8: Pedagogové ZNJ

Tabulka č. 9: Materiály pro výuku ZNJ

Tabulka č. 10: Didaktické pomůcky ve výuce ZNJ

Tabulka č. 11: Videoukázky s tlumočnickem ZNJ

Tabulka č. 12: Míra seznámení se specifiky ve ZNJ

Tabulka č. 13: Klasifikace ZNJ

Tabulka č. 14: Škola a organizace pro Neslyšící

Tabulka č. 15: Časopisy pro Neslyšící

Tabulka č. 16: Tematické celky na I. stupni

Tabulka č. 17: Tematické celky na II. stupni

Graf č. 1: Vyhodnocení užitých komunikačních prostředků

Graf č. 2: Vyhodnocení upřednostněných komunikačních prostředků

- Graf č. 3 a): Vyhodnocení vzdělávacích metod
- Graf č. 3 b): Vzdělávací metody v Čechách
- Graf č. 3 c): Vzdělávací metody na Moravě
- Graf č. 4: Vyhodnocení užití ZNJ na vzdělávacích stupních
- Graf č. 5 a): Vyhodnocení výuky ZNJ
- Graf č. 5 b): ZNJ součást jiného předmětu
- Graf č. 6: Míra povinnosti předmětu ZNJ
- Graf č. 7: Vyhodnocení časové dotace ZNJ
- Graf č. 8: Vyhodnocení odbornosti pedagogů ZNJ
- Graf č. 9: Vyhodnocení používaných materiálů ZNJ
- Graf č. 10: Vyhodnocení četnosti didaktických pomůcek ZNJ
- Graf č. 11: Vyhodnocení četnosti videoukázek s tlumočníkem ZNJ
- Graf č. 12: Četnost seznámení se specifikacemi ve ZNJ
- Graf č. 13: Četnost klasifikace ZNJ
- Graf č. 14: Četnost spolupráce škol s organizacemi pro Neslyšící
- Graf č. 15: Četnost odebírání časopisů pro Neslyšící

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1: Seznam základních škol pro sluchově postižené v České republice

Příloha 2: Dotazník na základní školy pro sluchově postižené

Příloha 3: Analýza učebních osnov předmětu Český znakový jazyk na Základní škole pro sluchově postižené v Brně

Příloha 4: Analýza učebních osnov předmětu Český znakový jazyk na Základní škole pro sluchově postižené v Hradci Králové

Seznam základních škol pro sluchově postižené v České republice dle LORM adresáře služeb pro hluchoslepé a sluchově a zrakově postižené

- Střední škola, základní škola a mateřská škola pro sluchově postižené
 - o Výmolova 169, 150 00 Praha 5 – Radlice
 - o http://www.sksp.org/#!/zakladni_skola
- Gymnázium, základní škola a mateřská škola pro sluchově postižené
 - o Ječná 27/530, 120 00 Praha 2
 - o <http://www.jecna27.cz/www/zs/zs.htm>
- Střední škola, základní škola a mateřská škola pro sluchově postižené Holečkova
 - o Holečkova 4, Praha 5, 150 00
 - o <http://www.skolaholeckova.cz/zakladni-skola.html>
- Základní škola a mateřská škola pro sluchově postižené
 - o Mohylová 90, 312 09 Plzeň
 - o <http://www.sluchpost-plzen.cz/>
- Základní škola a mateřská škola pro sluchově postižené
 - o E. Krásnohorské 921, 460 01, Liberec
 - o <http://www.ssplbc.cz/index.php?p=informace-o-skole>
- Mateřská škola, základní škola a střední škola pro sluchově postižené
 - o Riegrova 1, 370 01, České Budějovice
 - o <http://www.sluchpostcb.cz/zakladni-skola/>
- Střední škola, základní škola a mateřská škola
 - o Štefánikova 549, 500 11, Hradec Králové
 - o <http://www.neslhc.com/index.php>
- Střední škola, základní škola a mateřská škola pro sluchově postižené
 - o Třída Kosmonautů 4, 772 00, Olomouc
 - o <http://www.sluch-ol.cz/index.php?nid=6800&lid=cs&oid=1104648>
- Mateřská škola a základní škola pro sluchově postižené
 - o Novoměstská 21, 621 00, Brno
 - o <http://www.zsspbrno.cz/sabl.html>
- Mateřská škola, základní škola a střední škola pro sluchově postižené
 - o Vsetínská 454, 757 14, Valašské Meziříčí
 - o <http://www.val-mez.cz/index.php?page=zs>
- Mateřská škola a základní škola, Kyjov
 - o Školní 3208, 697 01, Kyjov
 - o <http://www.mszskyjov.cz/uvod.htm>
- Základní škola a mateřská škola pro sluchově postižené
 - o Spartakovců 1153, 708 00, Ostrava – Poruba
 - o <http://www.deaf-ostrava.cz>

- Mateřská škola a základní škola a dětský domov, Ivančice
 - o Široká 42, 664 91, Ivančice
 - o <http://www.neslysicsi-ivancice.info/index.php?action=seznam&type=2610>

Příloha 2: Dotazník na základní školy pro sluchově postižené

- 1) Jaký komunikační prostředek stavíte na vaší škole do popředí (nejvíce se využívá)?
 - a. Mluvený jazyk (český jazyk)
 - b. Znakový jazyk
 - c. Oba jazyky
- 2) Na vaší škole preferujete/ vy sám (a) na škole preferujete:
 - a. Znakový jazyk
 - b. Znakovanou češtinu
 - c. Prstovou abecedu
 - d. Mluvený český jazyk
 - e. Všechny zmíněné
- 3) Jakou metodu vzdělávání využíváte ve vaší škole?
 - a. Bilingvální vzdělávání
 - b. Totální komunikace
 - c. Orální přístup
- 4) Pokud je znakový jazyk na vaší škole využíván ke komunikaci, je součástí výuky na:
 - a. I. stupni ZŠ
 - b. II. stupni ZŠ
 - c. Ve všech stupních
 - d. Není vůbec využíván
- 5) Je u vás na škole znakový jazyk vyučován:
 - a. Jako samostatný předmět
 - b. Je součástí jiného předmětu
 - c. Není vůbec vyučován
- 6) Pokud je na vaší škole znakový jazyk vyučován jako samostatný předmět, jedná se o:
 - a. Povinný předmět
 - b. Povinně volitelný předmět
 - c. Nepovinný předmět
- 7) Pokud se na vaší škole znakový jazyk vyučuje, jakou časovou dotaci tento předmět má?
 - a. Jednou týdně: 45 min.
 - b. Dvakrát týdně: po 45 min.
 - c. Více než dvakrát týdně

- 8) Znakový jazyk u vás na škole vyučují:
- a. Neslyšící pedagogové
 - b. Speciální pedagogové se státní závěrečnou zkouškou z (logopedie a surdopedie)
 - c. Pedagogové s kurzem znakového jazyka
 - d. Tlumočníci
- 9) Jestli využíváte znakový jazyk ve výuce, pracují pedagogové podle:
- a. Učebnice znakového jazyka
 - b. Učebních materiálů z kurzů znakového jazyka
 - c. Vlastních materiálů
 - d. Nepoužívají žádné výukové materiály
 - e. Jiné
- 10) Používáte na vaší škole didaktické pomůcky pro rozvoj znakového jazyka
- a. Ano
Jaké?.....
 - b. Ne
- 11) Pokud na vaší škole aplikujete video ukázky a filmy ve výuce, využíváte videa s tlumočníky ve znakovém jazyce?
- a. Ano
 - b. Ne
- 12) Jsou žáci na vaší škole seznamováni s historií, specifikací a gramatikou znakového jazyka a celkově s kulturou Neslyšících?
- a. Ano
 - b. Ne
- 13) Je znakový jazyk klasifikován:
- a. Jako ostatní předměty - známkou
 - b. Slovně
 - c. Jinak
- 14) Spolupracuje vaše škola či je v aktivně v kontaktu s určitou organizací pro Neslyšící?
- a. Ano
Jakou?
 - b. Ne

15) Odebírá vaše škola určitý časopis pro Neslyšící?

a. Ano

Jaký?.....

b. Ne

Příloha 3: Analýza učebních osnov předmětu Český znakový jazyk na Základní škole pro sluchově postižené v Brně

Základní škola pro sluchově postižené Brno

Daná škola se nachází v budově běžné základní školy. Tato skutečnost přispívá ke vzájemnému poznávání a setkávání slyšících a neslyšících žáků. Celkem škola, mateřská i základní, sčítá 63 dětí. Mateřská škola, SPC, internát a dvě třídy základní školy se nachází mimo hlavní budovu školy. V mateřské a základní škole se pracuje podle bilingválního přístupu. Blíže jsme se zaměřili na základní školu, kde jsou žáci vzdělávání pomocí učebních osnov a plánu pro SP a osnov běžné školy. Někteří žáci na škole mají vypracovaný individuálně vzdělávací plán. Pracovníci školy vytvořili ŠVP, podle kterého postupují. Zajímavostí, kvůli které jsme se na tuto školu soustředili, je skutečnost, že na této škole je ZNJ vyučován jako samostatný předmět. Ve výuce je kromě ZNJ také využívána znakovaná čeština a písemná i mluvená forma českého jazyka. Na škole pracuje sedm neslyšících pedagogů a celkově výuku obohacují praxe studentů z JAMU, návštěvy muzeí, atd. (Mateřská a Základní škola pro sluchově postižené, Brno)

Školní vzdělávací program

Prostudovali jsme ŠVP „Hravé učení,“ zaměřili jsme se na učební osnovy již zmiňovaného předmětu Český ZNJ. Komunikační metody této školy jsou rozlišné, velkou úlohu sehrávají individuální specifické potřeby každého žáka. Zohledňují se jeho schopnosti a potřeby osobnostního rozvoje

Na I. stupni je ZNJ vkomponován dle RVP pro základní školy do vzdělávací oblasti Jazyk a jazyková komunikace, vzdělávacího oboru Český jazyk a ZNJ, přesněji vzdělávacího předmětu Český jazyk a ZNJ. Od I. třídy do III. třídy hovoříme o sedmi hodinách týdně. Od IV. třídy do V. se jedná již o samostatné učební hodiny ZNJ, jedna hodina týdně. Hodiny s disponibilní časovou dotací činí dvě hodiny týdně. Na II. stupni je situace stejná jako u IV. a V. ročníku, disponibilní hodiny zde sčítají devět hodin týdně.

ZNJ svým obsahovým rámcem navazuje na vzdělávací obory Český jazyk a literatura a Cizí jazyk. ZNJ se svým charakterem a způsobem produkce informací liší. Tato skutečnost je v rámci obsahu učiva brána v potaz. Již jsme si několikrát v této práci uváděli, že ZNJ je jazykem přirozeným, proto není podivuhodné, že se u něho věnuje pozornost produktivní

a receptivní činnosti, gramatice a slovní zásobě. Do popředí je kladena také kultura neslyšících, která ke ZNJ neodmyslitelně patří. (ŠVP, 2011)

ZNJ je součástí každého ročníku, ať se již vyučuje jako samostatný předmět nebo je vkomponován do nějakého jiného. Je nutné podotknout, že někteří žáci na škole se ZNJ setkali již v rodinném prostředí. Pro jiné žáky je to novinka, se kterou přijdou do styku až na škole. Obsahem učiva ZNJ bez rozdílu ročníku jsou souhrnně tyto složky: nácvik receptivní a produktivních dovedností, kultura Neslyšících, rozšiřování slovní zásoby. Jako formy práce jsou využívány (čtení, diskuze, motivace, hra, rozhovor a prezentace). (ŠVP, 2011)

Klíčové kompetence

Kompetence k učení Na I. stupni se žáci seznamují s fonémy znaků, vyjadřují vlastní zážitky ve ZNJ. Rozšiřují si jak slovní tak znakovou zásobu, seznamují se s dramikou a učí se odznakovat děj krátké známé pohádky. Na II. stupni jsou žáci ochotni a zcela otevření celoživotnímu učení. Sami si vyhledávají informace o kultuře Neslyšících, zaměřují se na pozorování chování slyšících a Neslyšících ve společnosti. Osvojují novou gramatiku.

Kompetence řešení problémů. Na I. stupni se žáci snaží přemýšlet o příčinách různých problémů. Učí se řešit konkrétní situace a problémy, vyřešit úkoly a uplatnit gramatiku ZNJ. Na II. stupni se seznamují žáci s mírou problémů a postavení Neslyšících ve slyšící společnosti. Přemýšlí o míře a příčinách problémů.

Kompetence komunikativní. Na I. stupni se žáci postupně snaží naučit komunikovat ve ZNJ a porozumět např. rozhovoru ve ZNJ. Učí se pochopit a porozumět významu ZNJ. Zkouší se dorozumívat se spolužáky. Na II. stupni žáci diskutují se svými spolužáky o ZNJ, vyhledávají si informace o ZNJ a společnosti Neslyšících. Rozlišují neverbální a verbální komunikaci, kladou si otázky o komunitě Neslyšících a přibližují si postavení českého jazyka i ZNJ.

Kompetence sociální a pracovní. Na I. stupni se žáci podílejí na řešení některých úkolů. Snaží se nalézt vlastní identitu, získat a nabývat zdravého sebevědomí Neslyšících. Respektují odlišné názory. Dokážou si vytvořit pravidla pro komunikaci. Na II. stupni si žáci vytváří pravidla pro komunikaci ve třídě. Respektují názory ostatních, spolupracují při zadání různých úkolů.

Kompetence občanské. Na I. stupni se žáci učí si být navzájem oporou a pomáhat si. Nacvičují správnému chování ve společnosti, navštěvují kulturní akce pro Neslyšící. Plně si uvědomují kulturu Neslyšících a respektují ji. Na II. stupni žáci opět navštěvují kulturní

a sportovní akce pro Neslyšící. Zcela si uvědomují rovnoprávnost všech a odmítají útlak rozdílných skupin i jednotlivců. Respektují rozdíly skupin lidí i národnostních menšin.

Kompetence pracovní. Na I. stupni se své dosavadní znalosti žáci snaží patřičně využít pro další vzdělávání. Nadále se učí pochopit rozdílné rysy ZNJ. Snaží si sami půjčovat studijní materiály. Na II. stupni se žáci učí si zapůjčovat materiály, CD, video, časopisy, atd. Využívají znalosti pro další vzdělávání profesní dráhu. (ŠVP, 2011)

Analýza učebních osnov

V **první třídě** se žáci setkávají s obouruční prstovou abecedou. Seznamují se s číslicemi a chápání znaku pro MOC a MÁLO. Obsahem učiva je dále nácvik používání základních pozdravů. Žáci si procvičují jednoduchá vyprávění. Sledují s porozuměním vyprávění pohádky. Následně sami vypráví krátké zážitky ze svého života. Dramatizují se spolužáky pohádku a sestavují jednoduché dialogy.

Ve **druhé třídě** se žáci seznamují s tázacími zájmeny. Obsahem učiva jsou dále znaky pro BÝT, NEBÝT a SÁM. U pohádky se probírá chápání a porozumění dobru a zlu. Žáci se snaží stručně a jasně předznakovat za pomoci obrázků děj známé pohádky. Odpovídají ve ZNJ na jednoduché otázky. Nacvičují dramatizaci pohádky.

Třetí třída spočívá v nácviku, zapamatování a odznakování adresy, jména, rodičů, atd. Žáci se učí vyjádřit oznámení ve ZNJ spolu se zapojením mimiky. Dále žáci dokážou odznakovat časový údaj a vlastní zážitek. Pomocí obrázků předznakují pohádku. Zpaměti odznakují děj známé pohádky.

Obsahem **čtvrté třídy** je osvojit si znaky pro osoby, věci a zvířata a prostorové vztahy. Žáci se učí pozorovat s porozuměním. Vyjadřují omluvu a prosbu ve ZNJ.

Náplní učiva **páté třídy** jsou nadřazené a podřazené znaky. Dále se žáci učí rozlišovat mezi synonymy, antonymy a použití jednotného čísla. Žáci se také seznamují se s úlohou nemanuální složky a základními tvary ruky. V rámci znakové zásoby a gramatiky se žáci učí vyjádřit znaky pro prostornost ve ZNJ, základní druhy klasifikátorů, lexikální vyjádření času a údaje o hodinách. Na konci ročníku by měli zvládnout odznakovat krátký text nazpaměť, popis člověka a dramatizovat příběh.

V **šesté třídě** přichází na řadu v gramatice přivlastňovací zájmena, základní druhy klasifikátorů, antonyma, použití inkorporace sloves s předmětem. Žáci se také učí umísťovat objekty v prostoru a využívat mimiky, jako prostředek pro vyjádření věty podle postoje mluvčího. Dále se seznamují s divadelní soubory Neslyšících. Vyjadřují svá přání.

V **sedmé třídě** žáci vyjmenovávají fonémy znaku a učí se osvojit si slovosled ZNJ pomocí obrázku. Dále v osnovách jsou uvedeny v gramatice druhy číslovek. Sami vypráví příběh.

V **osmé třídě** jsou žákům vysvětlovány rozdíly mezi jednotlivými druhy sloves. Seznamují se s komiksy, s kompenzačními pomůckami a rozdíly ve slovosledu mezi českým jazykem a ZNJ. Učí se vnímat konverzaci dvou neslyšících s porozuměním.

V **deváté třídě** jsou žákům představeny slovníky ZNJ a specifické znaky ve ZNJ. Dále jim je zprostředkován kontakt s poezií a písničkami, se ZNJ (mezinárodním), úlohou tlumočníka a historií dané školy. Nacvičují vyjádření gramatických jevů.

Obsahem **desátého ročníku** je znakovaná zásoba. Dále jim jsou vysvětlovány a demonstrovány rozdíly mezi slyšícími a neslyšící osobami. Žákům je také přiblížen význam ZNJ pro komunikaci Neslyšících. Žáci si rozvíjí gramatiku, připravují si rozhovor a hrají společně pohádku. Na konci ročníku a povinné školní docházky dokážou vyjmenovat aspekty kultury Neslyšících a uvést kulturní specifika, objasnit kritiku a simultánnost. (ŠVP, 2011)

Příloha 4: Analýza učebních osnov předmětu Český znakový jazyk na Základní škole pro sluchově postižené v Hradci Králové

Základní škola pro sluchově postižené Hradec Králové

Škola se nachází v rozsáhlé budově. Její součástí je mateřská škola logopedická, mateřská škola pro SP, mateřská škola pro zrakově postižené, základní škola logopedická, základní škola pro SP, střední škola, Internát a SPC. V našem případě jsme se zaměřili pouze na základní školu pro SP. Na škole se využívá jak orální, totální a bilingvální metoda. Vše záleží na schopnostech žáků, na velikosti a stupni SP. Do školy dochází žáci s různými SP. U žáků s těžkým SP není cílem žáka naučit mluvit, ale pomoci mu se dále rozvíjet nejen ve vzdělávací oblasti, ale také profesní a další životní dráze. U žáků s kochleárním implantátem se pedagogové zaměřují na rozvoj mluvené řeči. Žáci jsou vzděláváni podle ŠVP: Základní škola pro sluchově postižené. Při výuce je postupováno podle učebních osnov a plánů pro SP žáky. Pokud však žák učivo zvládá bez obtíží, je mu učivo podáno více do hloubky. Někteří žáci při výuce postupují dle učebního plánu pro Praktické školy, především u žáků s mentálním postižením. Tuto školu jsme si zvolili právě kvůli ZNJ, který je zde vyučován jako samostatný předmět. Pracovníci školy se ve ZNJ neustále zdokonalují a vylepšují své dosavadní dovednosti. Na škole vyučují jak slyšící tak i neslyšící pedagogové. (Střední škola, základní škola a Mateřská škola, Hradec Králové)

Školní vzdělávací plán

Vzdělávací metody jsou různé. U žáků neslyšících je využíván převážně bilingvální přístup, zatímco totální a orální přístup u žáků nedoslýchavých, s kochleárním implantátem, atd. Samostatný předmět ZNJ má variabilní časovou dotaci. Vše závisí na úrovni komunikačních schopností a kompetencí ve ZNJ jednotlivých žáků. ZNJ je vkomponován dle RVP pro základní školy do vzdělávací oblasti Jazyk a jazyková komunikace, vzdělávací obory v rámci této oblasti jsou Český jazyk a literatura, ZNJ a Cizí jazyk. Časové rozvržení má ZNJ a Český jazyk a literatura dohromady. Na I. stupni jsou časové dotace výše zmíněné vzdělávací oblasti devět hodin týdně. Musí se však pevně respektovat minimálně čtyři hodiny týdně pro Český jazyk a literaturu a minimum hodin pro ZNJ je jedna hodina týdně. Pro ukázkou se jedná např. pro nedoslýchavé žáky poměr hodin Českého jazyka a literatury a ZNJ: 8-1, 7-2, pro neslyšící např. 5-4. Na II. stupni se situace trochu odlišuje. Vše se podmiňuje ve prospěch Českého jazyka a literatury. ZNJ musí mít však dotaci nejméně

jednu hodinu týdně. Vyšší počet hodin závisí na potřebách daných žáků, které využijí ke splnění kompetencí. Nesmíme v poslední řadě opomenout počet disponibilních časové dotace na I. stupni šest hodin a na II. stupni deset hodin týdně.

Obsah předmětu ZNJ je obecně vymezen prstovou abecedou, rozvojem znakové zásoby, gramatikou (klasifikací sloves, použití přídavných jmen), strukturou ZNJ (jazyková roviny - tvary ruky, pohyby ruky, orientace dlaní a prstů a lokace znaků), použití klasifikátorů, inkorporace, nemanuální komponenty (mimika, postoj těla), orální komunikace (způsob artikulace), kultura Neslyšících (historie Neslyšících, poezie a humor, neslyšící osobnosti, neslyšící ve srovnání se slyšící osobami), společenské znaky, problematika tlumočnicků, sebereflexe, sledování pohádek a filmů ve ZNJ. (ŠVP)

Analýza učebních osnov

V **první třídě** se žáci soustředí na vizuálně motorickou přípravu v komunikaci. Rozvíjejí si ZNJ. Napodobují pohyb učitele (celého těla, ruce, prsty), kreslí ve vzduchu ukazovákem. Seznamují se s prostorovými tvary, které děti obkreslují na papír, hry s tvary a postavením ruky – znaky tvarů abecedy. Dále učivo obsahuje základní, společenské fráze a průpravy. Učí se pochopit zásady dorozumívání mezi lidmi a využívat schopnosti účinné komunikace. Součástí výuky jsou hry s pohledy, prstová abeceda, číslovky do desítky, jména žáků a učitele. Žáci si osvojují nové tvary, vyjadřují city a pocity. Napodobují mimiku před zrcadlem → nemanuální segmenty komunikace. V rámci gramatiky jsou probírány podstatná jména (věci, zvířata), zájmena (osobní, ukazovací a přivlastňovací), slovesa (mít, chtít, vědět, bolet, muset), převáděcí klasifikátory. Žáci vypráví vlastní zážitky, čtou pohádky ve ZNJ.

Obsahem **druhé třídy** jsou hry s tvary ruky, pohybově pamětní hry a rozvoj jemné motoriky. Žáci si dále rozvíjejí znakovou zásobu. Pedagogové ve výuce dále využívají práci s obrázky a umístění předmětů v prostoru. Žáci se učí napodobovat pantomimické pohyby. Vyjadřují nálady a city, rozvíjejí si zrakové vnímání. Další náplní ročníku je zvládnutí zásad dorozumívání, převody znaků do prstové abecedy. Žáci rozeznávají nové tvary ruky, číslice a písmena. Setkávají se s tázacími a rozkazovacími větami. V gramatice se probírají slovesa a jejich zápory, minulý a budoucí čas, příslovce (doma, venku, potom, atd.), hádanky, popis věcí, rozhovory, rytmizace znaků, klasifikátory.

Náplní **třetí třídy** je rozvoj motoriky a nonverbální komunikace. Důraz je kladen také na zrakové vnímání a orientaci v čase, pomůckou k tomu jsou různá říkadla ve ZNJ, kalendář. Dále jsou žáci seznamováni se společenskými frázemi. Pracují s obrázky, ve vyjadřování

využívají city spojené s mimikou. V rámci dramatizace žáci probírají pantomimické ztvárnění nálady. Učí se držet bodů vyprávění. Do popředí je stavěno převážně pantomimické ztvárnění. Při výuce nových znaků se probírají synonyma, antonyma, číslovky do sta. Již v tomto ročníku jsou žáci seznámeni s profesí tlumočníka. Gramatika ZNJ se orientuje na základní přídavná jména, slovesa (směrovost, věty oznamovací), specifické znaky, klasifikátory.

Do osnov pro **čtvrtý ročník** je zařazena neverbální komunikace a rozvoj představivosti. Do výuky je dále vkomponován rozhovor s obsahem situačních otázek. Opět i zde nechybí dramatizace pohádek. Žáci se učí sledovat souvislosti mezi textem a obrázkem, snaží převyprávět čtený text ve ZNJ, vyjadřují se posunkovou poezií. Žáci si v tomto ročníku dále rozvíjí jazykové dovednosti, stavbu vět ve ZNJ, pohybová slovesa a výrazovost ve ZNJ. Obsahem gramatiky jsou věty oznamovací, tázací, atd. V neposlední řadě pedagog dbá na vyjádření správné mimiky.

V **páté třídě** si žáci rozvíjí mimiku, především emocionální stavy, a motoriku, která se podněcuje pohyblivým cvičením. Dále pedagog žákům vysvětluje rozdíly v komunikaci ve ZNJ, verbální a neverbální komunikace. Seznamují se také se základním dorozumíváním v českém jazyce, ZNJ a znakovou češtinou. Obsahem kultury Neslyšících je historie školy, rozdíly mezi slyšícími, neslyšícími a nedoslýchavými a podpora mezilidské komunikace. Při práci s videem žáci sledují programy s tlumočníkem ZNJ. Nacvičují také popis. Během spolupráce žák a učitel jsou kladeny otázky. Žáci se nacvičují udržení pozornosti. Ve výuce nesmí také chybět řízený rozhovor. V gramatice se rozvíjejí číselné řady, vydření zlomku, geometrie, číslovky do tisíce. Také se setkávají se stupňováním přídavných jmen, předložky a spojky ve ZNJ. Do popředí je kladen také rozvoj uvědomování si jazyka, bajka a pořekadla.

V **šesté třídě** se probírají prvky komunikace, pantomima a gesta. V rámci kultury Neslyšících jsou zařazeny dialekty a národní jazyky, časopisy pro osoby se SP, humor ve ZNJ, televizní pořady pro SP. I zde je obsahem učiva práce s videem. Dále je také probíráno tlumočení pro SP, asertivní vyjádření vlastního názoru. Žáci napodobují vyprávěný text. V gramatice se žáci učí čísla do milionu, stupňování přídavných jmen, rozlišení slovesného vidu. Pedagog dále vysvětluje a ukazuje, jaké jsou rozdíly mezi ZNJ a znakovou češtinou. V rámci znakové zásoby se žáci učí homonyma, antonyma a synonyma.

V **sedmé třídě** se žáci dále rozvíjí v jazykových dovednostech. Obsahem výuky je také rozhovor ve skupině a práce s videem. Žáci vypráví před kamerou a popisují předměty.

Žáci se učí strukturovat správně vyprávění (osnova, převyprávění, překlad čteného textu). V kultuře Neslyšících je probírána historie Neslyšících, přiblížení si komunity Neslyšících, vtipy, televizní pořady pro SP, titulkované pořady, poezie. V gramatice se žákům vysvětlují rozdíly mezi znakovanou češtinou a ZNJ.

V **osmé třídě** je v rámci jazykových dovedností probírán rozvoj znakové zásoby, rozhovor a diskuze. Dále je do výuky zakomponována práce s videem, sledování videoprogramů s tlumočníky. Obsahem kultury Neslyšících je historie výchovy osob se SP, vztahy slyšících a neslyšících. Žáci se snaží dále převyprávět vtipy a pohádky. Jsou seznamováni se způsoby zařazování osob se SP do společnosti slyšících a možnosti integrace. Učí se komunikovat přes tlumočníka (exkurze př. k lékaři, na úřad, atd.) V rámci ročníku je také probíráno čtení s porozuměním (překlad a dramatizace).

V **deváté třídě** v rámci gramatiky ZNJ je kladeno do popředí srovnání českého jazyka, znakové češtiny a ZNJ. Žáci si dále rozšiřují výrazové prostředky, rozvíjejí si znakovou zásobu. V kultuře Neslyšících se seznamují s dialekty ZNJ a národním ZNJ, s další komunikací neslyšících, s historií ZNJ, s neslyšícími osobnostmi u nás a v zahraničí, minulosti a současnosti. Ve slohových útvarech ve ZNJ je probírána reportáž. Žáci překládají odborné texty do ZNJ. Nacvičují vyprávění, popisují situace, události a v neposlední řadě pracují s videem.

V **desáté třídě** žáci se snaží již komunikovat ve ZNJ i přes profesionálního tlumočníka a pomocí komunikační techniky. Vypráví a přehrávají scénky ve ZNJ. Se spolužáky sestavují pořady na videonahrávky. Zdokonalují si práci s tlumočníkem, styk s tlumočníky. Interpretují vlastní prezentaci např. referát ve ZNJ. Důležitým bodem v tomto ročníku je volba povolání. Žák je schopen reprodukce všech literárních žánrů, v rámci kultury Neslyšících se zabývá kulturou. V gramatice ZNJ je převážně probírán rozvoj znakové zásoby, žáci dále jsou obeznámeni s rozdíly českého jazyka a ZNJ. (ŠVP)

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Lenka Jandová
Katedra:	Ústav speciálněpedagogických studií
Vedoucí práce:	Mgr. BcA. Pavel Kučera
Rok obhajoby:	2013

Název práce:	Výuka českého znakového jazyka na školách pro sluchově postižené
Název v angličtině:	Teaching the czech sign language at schools for people with hearing impairment
Anotace práce:	V práci se zabýváme dějinami vzdělávání, komunikačními systémy a vzdělávacími metodami sluchově postižených. Ve druhé kapitole se zaměřujeme na základní školy pro sluchově postižené. V poslední teoretické kapitole se blíže orientujeme na český znakový jazyk, jeho historii, jazykovým rovinám a specifickým. V praktické části rozebíráme dotazníkové šetření prováděné na základních školách pro sluchově postižené a v neposlední řadě se budeme věnovat komparaci předmětu Český znakový jazyk.
Klíčová slova:	Dějiny vzdělávání sluchově postižených, komunikační systémy sluchově postižených, vzdělávací metody sluchově postižených, základní školy pro sluchově postižené, rámcově vzdělávací program pro základní školy, český znakový jazyk.
Anotace v angličtině:	In this thesis we deal with the history of education, the communication systems and the methods of educating people with hearing impairment. In the second chapter we focus on the primary schools for people with hearing impairment. In the last theoretical chapter we discuss the czech sign language, its

	history, levels and specifics. In the practical section, we analyze a questionnaire survey executed in primary schools for people with hearing impairment. We will also deal with comparison of the subject Czech sign language.
Klíčová slova v angličtině:	History of educating the people with hearing impairment, communication systems of people with hearing impairment, methods of educating the people with hearing impairment, primary schools for people with hearing impairment, framework education program for primary schools, czech sign language.
Přílohy vázané v práci:	Příloha 1: Seznam základních škol pro sluchově postižené v České republice Příloha 2: Dotazník na základní školy pro sluchově postižené Příloha 3: Analýza učebních osnov předmětu Český znakový jazyk na Základní škole pro sluchově postižené v Brně Příloha 4: Analýza učebních osnov předmětu Český znakový jazyk na Základní škole pro sluchově postižené v Hradci Králové
Rozsah práce:	67
Jazyk práce:	Český